

MILITAIRE SPECTATOR

Mindfulness-training voor militairen

- Internationale militaire samenwerking bij het EATC
- The Strategic Deterrent

De *Militaire Spectator* digitaal

De *Militaire Spectator* verschijnt ook digitaal met een eigen website. De site www.militairespectator.nl zal uiteindelijk een portal voor de krijgswetenschappen worden.

Op de site worden de artikelen, editoria-
len en columns gemakkelijk toeganke-
lijk gepresenteerd. Ook bevat de site
pdf-versies van artikelen uit het ge-
drukte blad en een digitaal archief van
eerder uitgegeven nummers.

Leden van de Koninklijke Vereniging ter
Beoefening van de Krijgswetenschap blij-
ven iedere maand een gedrukte versie
van de *Militaire Spectator* ontvangen.

Medewerkers van Defensie die de
Militaire Spectator tot nu toe vanwege hun
rang of schaal ontvingen krijgen geen
gedrukt exemplaar meer. Zij kunnen zich op de site aanmelden voor de nieuwsbrief en zo op de
hoogte blijven van het uitkomen van nieuwe nummers.

De hoofdredacteur

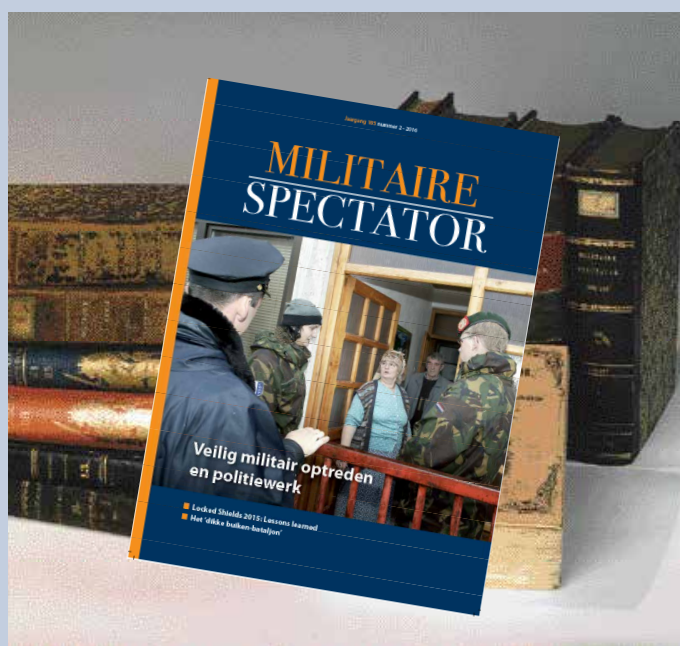

De *Militaire Spectator* is sinds 1832 het militair-
wetenschappelijk tijdschrift voor en over de
Nederlandse krijgsmacht. Het maakt relevante
kennis, wetenschappelijke inzichten,
ontwikkelingen en praktijkervaringen toe-
gankelijk en slaat zo een brug tussen theorie en
praktijk.

De *Militaire Spectator* stimuleert de gedachte-
vorming over onderwerpen die de krijgsmacht
raken en draagt zodoende bij aan de ontwikkeling
van de krijgswetenschap in de breedste zin van
het woord.

Op deze wijze geeft het tijdschrift inhoud
aan zijn missie: het bijdragen aan de professiona-
lisering van het defensiepersoneel en het ver-
hogen van het kennisniveau van overige
geïnteresseerden.

Daarmee bevordert de *Militaire Spectator* ook de
dialogo tussen krijgsmacht, wetenschap en
samenleving.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl
www.facebook.com/kvbk nederland
twitter: @kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor drs. D. Boissevain
D.Boissevain.01@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)

Sectie MOW
Ledenadministratie KVVK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

luitenant-generaal b.d. ir. R.G. Tieskens
(hoofdredacteur)
kapitein ter zee P. van den Berg
luitenant-kolonel Marns drs. G.F. Booij EMSD
kolonel drs. A.J.H. Bouwmeester
drs. P. Donker
brigade-generaal prof. dr. mr. P.A.L. Duchéine
dr. J. Duel
cdre KLu b.d. F. Groen
kolonel ir. M.P. Groeneveld
elnt KL mr. J. van Haaster (e-outreach)
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar drs. ing. D.J. Muijskens
kolonel KLu D.J. Traas MSc
kapitein ter zee mr. N.A. Woudstra

BUREAU REDACTIE

mw. drs. A. Kool
dr. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
E redactiemilitairespectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl

De Militaire Spectator is aangesloten bij de European Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Ten Brink
ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto: Nederlandse militairen volgen de Jungle Warfare Instructor Course in Belize, 2014

Foto MCD, S. Hilckmann

MILITAIRE SPECTATOR

352 The Strategic Deterrent: Past, Present and Future

P.J. Frusch

In July the House of Commons decided to proceed with the development of new ballistic missile submarines, but is this expensive replacement project, given the strategic and financial situation, the most favourable option?

361 Internationale militaire samenwerking bij het European Air Transport Command

E.D. van de Bospoort

Een studie naar de internationale militaire samenwerking bij het EATC laat een aantal succesfactoren zien, maar het is niet vanzelfsprekend dat samenwerkingsverbanden steeds doelmatiger kunnen functioneren.

374 Mindfulness-training voor militairen

P. Dijkstra en N. Morpey

Amerikaanse militairen die tijdens de voorbereiding van een uitzending een mindfulness-training deden leken daar baat bij te hebben en ook in Nederland zou onderzoek naar de effecten van zo'n cursus wenselijk zijn.

En verder:

Editoriaal	350
Andere ogen	381
Tegenwicht	382
Meningen van anderen	384
Boeken en signaleringen	386

Militaire hulphonden: de rol van de maatschappij

Sinds mensenheugenis maken militairen gebruik van honden. Dat kan zijn als vecht-, waak- of bewakingshond of als trekhond voor het vervoeren van goederen, als koeriershond voor het verzenden van berichten en uiteraard als speurhond voor het zoeken naar explosieven. De mogelijkheden zijn legio en inzet heeft natuurlijk alles te maken met het feit dat honden vrij gemakkelijk te trainen zijn voor dergelijke doeleinden.

Recent is er een nieuwe functie bijgekomen: veteranenhulphond. In navolging van Amerika worden sinds 2012 ook in Nederland honden getraind om veteranen met psychische problemen te helpen.

Het is opvallend dat er in de media vrij veel aandacht is voor de veteranenhulphond, temeer omdat het om een relatief klein aantal gaat. Er zijn momenteel enkele tientallen hulphonden voor (ex-)militairen en dat is, afgezet tegen de hondenpopulatie in Nederland, natuurlijk heel bescheiden. Toch duiken zij en hun baas regelmatig op in televisieprogramma's en in dagbladen. Die aandacht is ook altijd zeer positief, terwijl honden eigenlijk alleen het nieuws halen om hun agressieve gedrag of de overlast die ze op straat veroorzaken. Vanwaar deze bijzondere belangstelling?

De media-aandacht valt natuurlijk deels te verklaren door de uitstekende wijze waarop generaal buiten dienst Peter van Uhm zijn rol als ambassadeur voor één van de stichtingen voor veteranenhonden invult. Van Uhm had als CDS al opvallend goed contact met de pers en dat komt nu vanzelfsprekend goed van pas. Hij weet als geen ander het moeilijke 'verhaal' achter PTSS en de rol van hulphonden voor de kijker en de lezer neer te zetten. Op geen enkel moment wordt de veteraan

een zielig geval dat medelijden opwekt. Integendeel, mens en hond zijn op een positieve manier bezig om hun weg in de maatschappij te vinden.

Een tweede verklaring is natuurlijk de hoge 'aikbaarheid' van de veteranenhonden. Dit zijn veelal labradors en golden retrievers en die hondenrassen roepen andere associaties op dan die van de vecht- of bewakingshond. Het is ook niet voor niets dat deze twee rassen zoveel in reclames voor hondenproducten optreden. De positieve verhalen in de media zorgen ervoor dat de meeste kijkers en lezers weinig moeite zullen hebben om te doneren voor de militaire hulphond. Toch verdient de financiering van dit project meer aandacht, vooral omdat de training en het levensonderhoud van zo'n hond vrij duur is. Daar komt nog bij dat er eigenlijk geen enkel wetenschappelijk bewijs is dat hulphonden hun veteranen echt helpen. Dit is gewoonweg nooit onderzocht.¹ Dan rijst de vraag wie dit allemaal moet gaan betalen: de veteraan, de donateur of de belastingbetaler? Vandaar dat Defensie onderzoek laat uitvoeren naar de effectiviteit van veteranenhulphonden.

Iedereen weet dat een blindengeleidehond een noodzakelijke hulphond is. Er hoeft dan ook geen wetenschappelijk verantwoord onderzoek te worden gedaan naar de effectiviteit van een dergelijke hond. Maar bij de veterarenhond ligt dit net iets anders, ook omdat de werking voor de buitenstaander veel minder zichtbaar is. Hoe kan een hond een veteraan met PTSS eigenlijk helpen? Om dat te kunnen begrijpen, mogen we ten eerste niet vergeten dat honden al sinds de oudheid huisdieren zijn en dat de meeste rassen sindsdien juist gefokt zijn op het samen-

1 Zie: Ellen de Visser, 'Hond met een missie' in: *de Volkskrant*, 20 augustus 2016.

werken met de mens. Het is dus niet voor niets dat juist labradors en golden retrievers veelal hulphonden worden. Dat zijn bij uitstek jachthonden die er zelf veel plezier in scheppen om 'iets' te halen voor de baas. Of dat nu een geschoten konijn, een duif of de krant is, het maakt de hond eigenlijk niet zoveel uit. Dat is meer een kwestie van gewinning en dus van een toegespitste training. Alle jachthondeneigenaren kunnen vertellen over de eerste keer dat hun – vaak nog jonge – pup uit de struiken kwam lopen met een egel, een dood vogeltje of iets dergelijks in zijn bek. Trots wordt dat gebracht en het is de reactie van de baas die er vervolgens voor zorgt dat de hond dat vaker gaat doen.

Ten tweede kan een goed getrainde jachthond zijn voorjager 'lezen': minieme bewegingen van de baas zijn al voldoende om te weten wat er gaat komen. Trekt de baas die ene groene jas aan dan wordt het geheid jagen, bij alle andere jassen volgt een gewone wandeling. Kijkt de jager tijdens de jacht stil om zich heen, dan zal de hond rustig blijven liggen. Tuurt hij echter ingespannen in een bepaalde richting, dan weet de hond dat op ieder moment het schot kan vallen en gaat hij alvast zitten.

Tenslotte is niet alleen de aard van het beestje en een goede training van belang. Iedereen die wel eens een jachthond heeft gehad of getraind kan je vertellen dat het moeilijker is om iets van hem gedaan te krijgen als je zelf druk of gestresst of boos bent. Honden in het algemeen en bepaalde soorten in het bijzonder zijn erg gevoelig voor de gemoedsrust van de baas en reageren daarop.

Voor de gemiddelde (jacht)hondeneigenaar zal het onderzoek dat Defensie nu laat uitvoeren niet echt noodzakelijk zijn. Maar

de resultaten kunnen natuurlijk wel de onderbouwing vormen voor een meer structurele financiering van hulphonden aan veteranen. De vraag moet natuurlijk beantwoord worden in hoeverre een dergelijke hond medisch noodzakelijk is en dus als zodanig bekostigd moet worden.

Hoewel we dus alle vertrouwen in de uitkomst van het onderzoek hebben, zouden we er desondanks voor willen pleiten om die financiering niet helemaal bij Defensie te leggen. Het is in onze ogen een goede zaak dat een deel van de kosten van elke veterarenhulphond rechtstreeks uit de maatschappij komt in de vorm van donaties. De band tussen maatschappij en krijgsmacht moet worden gekoesterd en niet compleet in regels en wetten worden gevat. Immers, de individuele burger kan via een donatie zijn of haar erkentelijkheid tonen aan de veteranen, die in zijn of haar naam ergens ter wereld uitgezonden zijn geweest en daar psychische gevolgen van ondervinden.

Op deze manier krijgt de veteranenhulphond een dubbele functie. Eerst en vooral natuurlijk de hulphond die een collega van ons helpt met de gevolgen van PTSS. Daarnaast confronteert deze hond alle Nederlanders met de missies die de hedendaagse krijgsmacht in het buitenland uitvoert en die gevaarlijk zijn voor de deelnemende militairen. De gevolgen daarvan worden niet weggestopt achter de muren van de kazerne, het verpleeghuis of het psychiatrisch ziekenhuis. De veteranen keren letterlijk en figuurlijk terug in de maatschappij, sommigen met hond. ■

The Strategic Deterrent: Past, Present and Future

The United Kingdom and its Strategic Nuclear Weapons

The UK was the first state to work on a nuclear weapons programme, initially autonomous and later together with the United States. In the early years this nuclear cooperation with the US was rather difficult, but a stable and far-reaching cooperation arose during the 1980s. Nowadays, it still is an important part of the special relationship between the two countries. The current British Vanguard class nuclear-powered submarines with ballistic nuclear weapons will reach their end-of-lifetime in approximately 15 years and the replacement process is already underway. However, given the geopolitical and financial situation, it can be questioned whether the continuation of the most expensive replacement project ever in the history of the British armed forces is the most favourable option.

*Lieutenant (Royal Netherlands Navy) P.J. Frusch MSc**

On 18 July 2016 a parliamentary decision about the United Kingdom's Successor programme of the submarine-based nuclear deterrent was made.¹ The vote to continue the development of new ballistic missile submarines (SSBN) was the last in a series and it is expected that the production of the new submarines will start soon after this decision of the House of Commons. Modernizing and maintaining Britain's strategic deterrent might cost up to 167 billion pounds (approximately

197 billion euros)² on life cycle costs and will plausibly mean that the UK remains a nuclear weapons state until the 2060s.³ Considering the far-reaching implications of this decision, it is very topical and relevant to take a closer look at the UK as a nuclear power, addressing history, present and future plans.

This article will first address the history of British strategic nuclear weapons, delivery systems and doctrines. After this historic overview the current system and policies are discussed. The Successor programme to replace the current submarines will be reviewed with a focus on the recent debate in British society and politics. Finally, in the conclusion, a stance is taken regarding the Successor programme and the UK's nuclear future.

The history of British nuclear weapons

The UK was the first power to start a nuclear weapons programme, the code-named Tube

* Lieutenant Pieter Frusch works as a logistics officer in the Royal Netherlands Navy. His current assignment is aide-de-camp to the commander Netherlands forces in the Caribbean. This article was written for a course of the Master of Arts programme Peace & Security Studies at the University of Hamburg.

1 <http://www.parliament.uk/business/news/2016/july/mps-debate-the-uks-nuclear-deterrent-18-july-2016/>.

2 All exchange rates in this article were retrieved 7 August 2016.

3 <http://www.reuters.com/article/2015/10/25/us-britain-defence-trident-exclusive-idUSKCN0SJOEP20151025#uYcSjGwFtgR16Ljp.97> and Claire Mills and Louisa Brooke-Holland, 'The Trident Successor Programme: An Update', *House of Commons*, March 10 (2015) 17.

PHOTO: NETHERLANDS INSTITUTE FOR MILITARY HISTORY

In the early years of the British nuclear weapons programme, the strategic nuclear strike role fell to bombers like the Avro Vulcan

Alloys, in 1941. Initially the UK had a technological lead over the United States' Manhattan Project, with whom information was shared. But the Americans were able to allocate vastly more resources to their project than Great Britain, and the Manhattan Project quickly outpaced Tube Alloys. However, in August 1943 the Quebec Agreement was signed between the two nations. The result was that the scientists involved in Tube Alloys would move to the US to join the Manhattan Project and that the British government would receive information about the progress of the project.⁴

The Manhattan Project culminated in the first nuclear test and ultimately in the bombing of Hiroshima and Nagasaki with nuclear weapons in August 1945. After the end of the Second World War, there was broad consensus in the UK that they also needed to possess nuclear weapons. Therefore, the passing of the McMahon Act in the US in 1946 was felt as betrayal in Britain.⁵ The McMahon Act restricted the sharing of American nuclear information with

other countries, including allies like the UK.⁶ But the British government was determined to obtain nuclear weapons and restarted its own independent nuclear weapons programme. This resulted in the first autonomous British nuclear test in 1952, making the UK the third nuclear weapons state after the US and the Soviet Union (1949). Because of the McMahon Act, the costs for the UK had been significantly higher and it had taken more time than anticipated, but the desired outcome was achieved.⁷

After the nuclear weapons were acquired, the next step was to select delivery systems and to develop a nuclear doctrine. Because the first nuclear bombs were heavy and strategic

4 John Baylis & Kristan Stoddart, 'The British Nuclear Experience: The Role of Ideas and Beliefs (Part One)', in: *Diplomacy & Statecraft* 23 (2012) (2) 333.

5 *Ibid.*, 334.

6 Emily S. Merritt, *Britain's Nuclear Deterrent Force and the US-U.K. Special Relationship* (Monterey CA, Naval Postgraduate School, 2014) 18.

7 *Ibid.*, 22.

missiles were still in an early stage of development, airplanes were the only possible delivery system at that time. This first strategic nuclear strike role was carried out by the so-called V-bombers. These comprised three types of strategic bombers whose names all started with the letter V: the Vickers Valiant, the Avro Vulcan and the Handley Page Victor. These bombers were the delivery system for the strategic deterrent in the 1950s and 1960s.⁸ Given their initial scarcity, the first nuclear weapons would be targeted at population centres. But this policy changed when more weapons became available. For a short period, until the end of the 1950s, the targeting policy was directed at reducing the enemy's capability to strike the UK by attacking atomic plants and bases.⁹

In 1958, at the instigation of US President Eisenhower, Congress amended the McMahon Act, opening new opportunities for nuclear cooperation between the UK and the US.¹⁰ This renewed collaboration lasts until today. The allied powers decided to coordinate their targeting policies, which lead to a mix of military (counter force) and population centre (counter value) targets. Great Britain nevertheless chose to retain an independent target list aimed at Russia's main metropolitan areas and cities.¹¹

The Anglo-American cooperation was not limited to targeting; the most important features included the sharing of delivery systems and joint nuclear testing.¹² By the end of the 1950s, the British were becoming

increasingly worried about the effectiveness of their V-bomber fleet. The cause of these concerns was improved Soviet anti-aircraft capabilities, reducing the credibility of the bombers' strategic deterrent. The proposed new delivery system was the Blue Streak medium-range ballistic missile. This British designed missile project was cancelled in 1960 because of cost overruns and doubts about its effectiveness. It had already become obsolete before entering the production phase. From this point in time, the UK turned to the US for delivery systems. The foreseen new delivery system was the Skybolt air-launched ballistic missile. But the stakes for the Skybolt project were not even. The UK was putting all its eggs in one basket, while for the US the Skybolt project was just one of their strategic delivery systems. And when President John F. Kennedy in 1962 determined to abandon the project, it led to a crisis in Anglo-American relations.¹³

Once again, the British government felt let down by the US. A new and up-to-date delivery system was regarded a prerequisite for an independent strategic deterrent. The Nassau Agreement of December 1962 eventually ended the crisis. The agreement confirmed the purchase of Polaris submarine-launched ballistic missiles by the UK. The submarine fleet would be placed under NATO command, but when 'supreme national interests are at stake,' the British government could withdraw them from the NATO structure.¹⁴ The Royal Navy was to operate four British-built Resolution class submarines, fitted each with 16 Polaris A3 missiles. The first operational patrol started in 1968 and since 1969 the Continuous At-Sea Deterrence (CASD) policy has been in effect. The CASD policy stipulates that there always is at least one British ballistic missile submarine on patrol.

The Polaris system had took over the strategic role of the V-bombers in 1969. Although the number of strategic warheads carried by the Polaris force was much lower than the V-bombers, the invulnerability of the submarines boosted the credibility of Britain's deterrent.¹⁵ As a result of this decreasing number of

8 Matthew Godwin & Maurice Kirby, 'V is for Vulnerable: Operational Research and the V-Bombers', in: *Defence Studies* 9 (2009) (1) 149-150.

9 John Baylis, 'British Nuclear Doctrine: The 'Moscow Criterion' and the Polaris Improvement Programme', in: *Contemporary British History* 19 (2005) (1) 55.

10 John Baylis & Kristan Stoddart, 'The British Nuclear Experience: The Role of Ideas and Beliefs (Part One)', in: *Diplomacy & Statecraft* 23 (2012) (2) 341.

11 John Baylis, 'British Nuclear Doctrine: The 'Moscow Criterion' and the Polaris Improvement Programme', in: *Contemporary British History* 19 (2005) (1) 55.

12 John Baylis, 'Exchanging Nuclear Secrets', in: *Diplomatic History* 25 (2001) 45, 60.

13 John Baylis & Kristan Stoddart, 'The British Nuclear Experience: The Role of Ideas and Beliefs (Part One)', in: *Diplomacy & Statecraft* 23 (2012) (2) 342.

14 *Ibid.*, 342.

15 Kevin Harrison, 'From Independence to Dependence: Blue Streak, Skybolt, Nassau, and Polaris', in: *RUSI Journal* 127 (1982) (4) 31.

PHOTO: UK MINISTRY OF DEFENCE, CROWN COPYRIGHT

HMS Vengeance returns to Faslane from deployment: the Continuous At-Sea Deterrence policy requires the permanent patrol of at least one British ballistic missile submarine

strategic weapons, the targeting policy was adjusted. There had been comprehensive debates about what would be a sufficient deterrent towards the Soviet Union. With the commissioning of the Polaris system, it was agreed that the ability to destroy Moscow was the core of the strategic deterrent.¹⁶ This Moscow Criterion was jeopardized when anti-ballistic missile capabilities were deployed around the Soviet capital. As a consequence, the UK developed an upgrade of the Polaris missile, the Chevaline project. This upgrade improved the survivability of the warheads by using penetration aids and decoys. The system was in service until 1996 when the current Trident system became operational.¹⁷

Besides strategic nuclear weapon systems, the British armed forces, especially during the Cold War, deployed many tactical nuclear weapons

as well. The British WE.177 gravity bombs were deployed by the Royal Air Force and Royal Navy. Furthermore, many dual-key tactical weapons were deployed: depth charges, demolition charges, artillery and short range missiles like the Honest John and Lance.¹⁸ Since 1998, when the WE.177 bombs were decommissioned, the Trident system is the only British nuclear weapon.¹⁹

16 John Baylis, 'British Nuclear Doctrine: The 'Moscow Criterion' and the Polaris Improvement Programme', in: *Contemporary British History* 19 (2005) (1) 58.

17 Kristan Stoddart & John Baylis, 'The British Nuclear Experience: The Role of Beliefs, Culture, and Status (Part Two)', in: *Diplomacy & Statecraft* 23 (2012) (3) 498.

18 Dual-key nuclear weapons are provided by the US to NATO allies. These weapons remain under control of US guards, until the decision is made to actually use them. Then the weapons are transferred to the host nation for delivery. This concept is known as nuclear sharing.

19 Operational Selection Policy OSP 11, 'Nuclear Weapons Policy 1967–1998', *The National Archives* (November 2005) 11.

The current system

Already in 1980 Prime Minister Margaret Thatcher and US President Jimmy Carter agreed that the UK would acquire the next generation of submarine-launched ballistic missiles, the Trident system. In the UK commonly known as Trident, the system actually consists of three core components: the Vanguard class nuclear-powered submarines, the Trident II D5 submarine-launched ballistic missile and the nuclear warheads carried by these missiles.²⁰ The Vanguard class submarines have been operational since 1994. This 14-year period between the decision to obtain the system and its first deployment illustrates the long lead time for this kind of complex weapon systems. The strategic security environment had significantly changed during these 14 years. However, by the end of the Cold War much of the costs had already been made and there was widespread consensus that the system should be deployed, despite the changed security environment.²¹

The four Vanguard class submarines are based in Faslane, Scotland. They are able to carry 16 Trident missiles each. Each missile can carry up to 12 multiple independently targetable re-entry vehicles (MIRVs) with warheads. The warheads are presumably variations of the American W76, with a variable yield ranging between 0.3 and 100 Kilotons.²² The operational range of the Trident missile is assumed to be over 12,000 kilometres.²³ The current

stockpile of 225 warheads, of which 120-160 are operationally available, is to be reduced to 180 in the mid-2020s. The submarines are still deployed according to the CASD policy, with always at least one on patrol. However, the number of missiles is by policy reduced to eight and the number of warheads to 40 per submarine on duty. The Vanguard class is to be replaced starting from the early 2030s.²⁴ The first steps in the process of obtaining new submarines were taken in 2007 by Prime Minister Tony Blair's administration.²⁵

British nuclear reasoning

Historically the UK has had a strong desire to possess nuclear weapons. Most of the arguments supporting an independent nuclear deterrent date back to the Cold War era, but are still used nowadays. The first and most important reason is that the strategic deterrent is considered an 'ultimate insurance policy' as stated by former Prime Minister David Cameron.²⁶ After the Second World War, there was widespread consensus in British politics that acquiring nuclear weapons was of utmost importance. Not only as the ultimate weapon, but also as something that would give status associated with a superpower in world affairs.²⁷ Another important reason was and is independence from the US. During the Cold War, there was a latent fear that America would not risk its own destruction by using strategic nuclear weapons when actual fighting was limited to the European theatre. Experiences like the McMahon Act and the Skybolt crisis – after the unilateral American discontinuation of the Skybolt missile programme – contributed to this sentiment. Therefore, the British persisted in keeping their own strategic weapons. This so-called second centre of nuclear decision-making within NATO was also presented to complicate risk assessment by possible adversaries.²⁸

Paradoxically, another main argument to retain nuclear weapons is about fostering the Special Relationship between the US and the UK. This relationship extends far beyond security issues. Great Britain is regarded as the closest ally of

20 Nick Ritchie, 'Replacing Trident: Britain, America and Nuclear Weapons', in: *Contemporary Security Policy* 28 (2007) (2) 385.

21 Ibid., 386.

22 Maria Rivas, 'UK Trident Replacement: The Facts', *British American Security Information Council* (BASIC) (2014).

23 <http://missilethreat.com/missiles/ugm-133-trident-d-5/>.

24 <https://www.iiss.org/en/politics%20and%20strategy/blogsections/2015-932e/december-1bda/trident-replacement-goodbye-main-gate-4a9e>.

25 Maria Rivas, 'UK Trident Replacement: The Facts', *British American Security Information Council* (BASIC) (2014).

26 <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/david-cameron-says-that-he-would-use-nuclear-weapons-a6679256.html>.

27 John Baylis and Kristan Stoddart, 'The British Nuclear Experience: The Role of Ideas and Beliefs (Part One)', in: *Diplomacy & Statecraft* 23 (2012) (2) 336.

28 Nick Ritchie, 'Replacing Trident: Britain, America and Nuclear Weapons', in: *Contemporary Security Policy* 28 (2007) (2) 386.

PHOTO: US NAVY, D. HINTO

Former Prime Minister David Cameron, talking to the US Joint Chiefs of Staff and their British counterparts, called the strategic deterrent an 'ultimate insurance policy'

America and the nations have frequently fought side by side since the First World War. Many perceive the nuclear weapons cooperation as the pinnacle of this alliance. Keeping nuclear weapons and using American technology is considered a sign of strengthening the Special Relationship for the future, providing the UK privileges it would not have otherwise.²⁹

Since the end of the Cold War, the UK has also sought cooperation with France. In 1992 the Anglo-French Joint Commission on Nuclear Policy and Doctrine was constituted. The goal of this commission is to 'mutually strengthen deterrence, while retaining independence of our nuclear forces.'³⁰ In 2010 a Franco-British Defence and Security Cooperation Treaty and a separate Nuclear Treaty were signed by the nations. These treaties intensify military cooperation, especially regarding interoperability and shared use of aircraft carriers. The Nuclear Treaty focuses on collaboration on the technological management of nuclear stockpiles. For this purpose, two joint facilities have been established.³¹ In the negotiations towards the 2010 Treaty, then French President Sarkozy proposed to create a joint nuclear deterrent by sharing continuous at-sea patrols. However,

Prime Minister Gordon Brown rejected this pooling of sovereignty because he regarded it politically unacceptable.³² Although the cooperation with France has increased over time, this collaboration is not as important for the UK as its nuclear relationship with the US.

The Successor programme

With the long lead times to develop the Vanguard class submarines in mind, plans for a successor of these vessels were developed as early as 2006. In 2007 the Parliament voted in favour of the programme by large majority. The project would be treated according to the normal defence acquisition procedure. Two main points of approval in this process are required: the initial gate decision at the end of the concept phase and the main gate decision following the assessment phase. The initial gate

29 Ibid., 394.

30 Martin Butcher et al., 'PENN Project on European Nuclear Non-proliferation Nuclear Weapons and the European Union', *PENN Research Note* (1997) (4).

31 Claire Taylor, 'Franco-British Defence Co-operation', Standard Note: SN/IA/5750 (2010) Library House of Commons, International Affairs and Defence Section, 13.

32 <http://www.theguardian.com/world/2010/mar/19/france-britain-shared-nuclear-deterrent>.

decision was taken in 2011 and from that moment on substantial costs have been made. The main gate was postponed several times and was ultimately set for 2016. The main gate was regarded a point of no return and the administration would seek parliamentary approval of the decision. However, in the 2015 Strategic Defence Review the regular defence acquisition procedure was abandoned; this means that terminology such as main gate decision was no longer used.³³ A parliamentary vote on the project was still scheduled for 2016.³⁴ The Successor submarine design is based on the proven technology of the nuclear-powered attack submarines of the Astute class, which have been entering service since 2010. Four vessels will be built to ensure the Continuous At-Sea Deterrence and will be equipped with pressurized water reactors as propulsion system. Furthermore, they should be able to carry eight operational Trident missiles and 40 warheads. The Successor class is expected to remain in service until the 2060s. This implies that future adjustments to the submarines have to be possible in order to facilitate the replacement of the Trident D5 missiles (expected in the 2040s). The same applies to the warheads (2030s).³⁵

One of the aspects which attracts extensive media coverage are the cost calculations of the Successor programme. In 2015 the Ministry of Defence presented an estimate of 31 billion pounds (37 billion euros) and a 10 billion pound

(12 billion euro) contingency fund. These costs solely include manufacturing.³⁶ Total lifetime cost estimates range from 70-80 billion pounds (83-94 billion euros) (RUSI, 2013) and 100 billion pounds (118 billion euros) (BASIC, 2014) up to 167 billion pounds (197 billion euros) (Reuters, 2015).³⁷

The political debate about the Successor programme

The political debate was characterized by different stances, but a vast majority of MPs have always been in favour of the Successor programme. The Conservative Party has been very clear and intended to replace the four current strategic submarines like-for-like with four new ones. Labour has supported the replacement and it was Tony Blair who initiated the programme. But things have changed with the arrival of their new leader Jeremy Corbyn in September 2015. The party has been divided between Corbyn, who is opposed to the programme, and the party establishment who remain in favour.³⁸ The Liberal Democrats as well were divided on the subject. They proposed an alternative which would retain submarine-launched ballistic missiles, but would end the CASD policy; this would imply less submarines and lower costs. The strategic deterrent would then only be sent on patrol during periods of heightened tensions.³⁹

The only relevant party strongly opposed to the nuclear deterrent is the Scottish National Party (SNP). The SNP wants the nuclear weapons removed from Scottish soil. This scenario became realistic in the period leading up to the Scottish independence referendum in 2014, but the Scottish people chose to remain part of the UK.⁴⁰ However, this scenario could re-emerge with the current political uncertainty following the Brexit referendum.⁴¹ Since the 2015 general election, the Conservative Party has an absolute majority in parliament. Add to this the division within Labour, by far the second largest party, and rejection of the Successor plan in Parliament was highly unlikely.⁴² So it was no surprise when the House of Commons on 18 July 2016 backed the renewal of the UK's

33 <https://www.iiss.org/en/politics%20and%20strategy/blogsections/2015-932e/december-1bda/trident-replacement-goodbye-main-gate-4a9e>.

34 <http://www.theguardian.com/uk-news/2016/jan/21/jeremy-corbyn-trident-compromise-michael-fallon-faslane>.

35 Maria Rivas, 'UK Trident Replacement: The Facts', *British American Security Information Council* (BASIC) (2014).

36 HM Government, *National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015: A Secure and Prosperous United Kingdom* (London, Williams Lea Group, 2015) 36.

37 <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/cost-of-replacing-trident-is-167bn-double-previous-estimates-calculations-suggest-a6708126.html>.

38 <http://www.newstatesman.com/politics/uk/2016/02/how-will-labour-handle-trident-vote>

39 <http://www.bbc.com/news/uk-politics-23155335>.

40 <http://www.bbc.com/news/uk-politics-34911204>.

41 <http://www.theguardian.com/politics/2016/jun/24/alex-salmond-second-scottish-independence-referendum-is-certain>.

42 <http://www.bbc.com/news/election/2015>.

PHOTO: PAUL GUY BELL/REX/SHUTTERSTOCK

An anti-Trident protest in London on 27 February 2016, organised by the Campaign for Nuclear Disarmament, was joined by Members of Parliament and Scottish First Minister Nicola Sturgeon

nuclear weapons system by an overwhelming 472-117 vote.⁴³

Opinion polls about whether or not Trident should be replaced show mixed results, often depending on how many answer options are given.⁴⁴ However, the subject does not appear to be a decisive voting issue for many people. Proponents of the strategic deterrent within the government stated in the National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015 that: ‘The UK’s independent nuclear deterrent will remain essential to our security today, and for as long as the global security situation demands.’⁴⁵ Furthermore, risks of further proliferation still exist and states might use nuclear weapons to threaten the UK. The recent changes in the international security environment stress the importance of a minimum credible deterrent.⁴⁶ Other arguments in favour of replacing the submarines are the important contribution to collective security through NATO and retaining the already mentioned special Anglo-American relationship, of which the UK supposedly reaps benefits. Other reasons include economic interests in the shipbuilding and defence industry and direct employment of the Royal Navy in Scotland.⁴⁷ Nowadays,

arguments about the status nuclear weapons would provide in international relations are not stipulated anymore.

Opponents call the nuclear strategic deterrent a relic of the Cold War and say that no direct nuclear threat from the Soviet Union exists anymore. Furthermore, strategic nuclear weapons are deemed useless against ‘new’ asymmetrical adversaries or terrorists. In addition to that, the second pillar of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons of 1970 (NPT) states that parties should pursue total nuclear disarmament. The UK has ratified this treaty and therefore has to fulfil its obligations. However, no time frame is mentioned in the treaty. And then there are financial matters: opponents of the Successor argue that in times of austerity it cannot be

43 <http://www.bbc.com/news/uk-politics-36830923>.

44 Maria Rivas, ‘UK Trident Replacement: The Facts’, *British American Security Information Council* (BASIC) (2014).

45 HM Government, *National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015: A Secure and Prosperous United Kingdom* (London, Williams Lea Group, 2015) 34.

46 *Ibid.*, 34-36.

47 Maria Rivas, ‘UK Trident Replacement: The Facts’, *British American Security Information Council* (BASIC) (2014).

HMS Vanguard fires a Trident missile during tests: the UK seems unwilling to take unilateral steps towards nuclear disarmament

justified to spend such a vast amount of money for such an intangible return.⁴⁸

Conclusion and appraisal

Since the 1940s the UK has been involved in nuclear weapons technology. Its nuclear relationship with the US is a remarkable combination of independent decision-making and dependence on American technology. The initial disturbances in their nuclear cooperation are a thing of the past and the Special Relationship seems warmer than ever before. Even though the security situation has changed dramatically since the end of the Cold War, the British government is determined to prolong the Continuous At-Sea Deterrence policy in the foreseeable future. The

decision to build new submarines for strategic ballistic missiles will most likely mean that the UK will remain a nuclear weapons state until at least the 2060s.

If there was a chance to break this ongoing cycle, the moment was the July 18 parliamentary vote. The vast majority of the billions of pounds have not yet been spent on the new system. Although pursuing a world free of nuclear weapons is something praiseworthy, it does not seem very realistic in the short to medium term. This has been stressed by American President Barack Obama on numerous occasions.⁴⁹ However, all nuclear weapons states, including the UK, seem unwilling to take unilateral steps towards nuclear disarmament.⁵⁰ This, together with stagnating multilateral initiatives, has resulted in a deadlock in nuclear disarmament.

But if there is one country which has the possibility to give up nuclear weapons unilaterally with very limited – if any – security implications, it would be the UK. There are currently no conventional or unconventional security threats against the UK that nuclear weapons would deter. Other nations of comparable size and power (e.g. Canada, Germany and Italy) can be secure without an independent deterrent. Furthermore, the Special Relationship with the US will not end without British nuclear weapons. On the contrary, this relationship could provide extended nuclear deterrence; the UK, like other (NATO) states, could come under the American nuclear umbrella, possibly resulting in renewed nuclear sharing of tactical weapons. The move to abandon an independent nuclear deterrent would also have a significant symbolic value, since the UK would be the first official nuclear weapons state (according to the NPT) to give up its arsenal. This would be an example for the world community and vastly increase credibility of the NPT.

And last but not least, the budget reserved for the Successor could be used for other scarce capacities in the armed forces. This could give a boost to modernization and thus contribute to overall security of the UK. Taking all these considerations into account, the retention of an independent nuclear deterrent appears to be a very costly redundancy for the UK. ■

48 <http://www.bbc.com/news/uk-politics-13442735>.

49 <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/barack-obama-calls-for-world-to-reduce-nuclear-weapons-stockpiles-during-historic-visit-to-hiroshima-a7051561.html>.

50 HM Government, *National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015: A Secure and Prosperous United Kingdom* (London, Williams Lea Group, 2015) 36.

Internationale militaire samenwerking bij het European Air Transport Command

The sky is the limit?

Nederland participeert sinds 2010 in het European Air Transport Command (EATC) om de schaarse capaciteit aan luchttransport met de partnerlanden beter af te stemmen en te benutten. Hiermee zijn aansprekende resultaten geboekt. Het EATC wordt daarom vaak gebruikt als voorbeeld voor het streven naar verdergaande internationale militaire samenwerking. Maar is dat ook terecht? In het onderzoek waarop dit artikel is gebaseerd, is aan de hand van twee modellen nagegaan in hoeverre bij het EATC factoren aanwezig zijn die bijdragen aan succesvolle militaire samenwerking. Een gedeelde ambitie en een effectieve organisatiestructuur blijken in sterke mate aanwezig te zijn binnen het EATC. Daarnaast dragen de heterogene personele samenstelling en de beperkte culturele afstand van de partnerlanden eveneens bij aan een soepele samenwerking. De uitkomsten van het onderzoek lijken de mogelijkheid tot een verdere integratie van het EATC-samenwerkingsverband te ondersteunen.

*E. D. van de Bospoort – luitenant-kolonel van de Koninklijke Luchtmacht**

Internationale militaire samenwerking is een onderwerp waarover uiteenlopend wordt gedacht. Minister Hennis-Plasschaert van Defensie stelt in de *Defensienota 2013* de bestaande militaire samenwerkingsverbanden zo veel mogelijk te willen benutten en waar mogelijk te versterken om zo de militaire effectiviteit en doelmatigheid verder te optimaliseren.¹ Voor sceptici van (internationale) militaire samenwerking zijn het opgeven van nationale procedures en industriële belangen echter gevoelige onderwerpen. Daarnaast zorgen culturele en institutionele verschillen ervoor dat internationale samenwerkingsverbanden niet altijd even succesvol zijn geweest.²

Een belangrijk terrein voor internationale militaire samenwerking is luchttransport. Luchttransport is een schaarse en kostbare

* Ed van de Bospoort volgde de Hogere Defensie Vorming in 2014-2015 en is momenteel geplaatst bij het Civil-Military Cooperation Centre of Excellence in Den Haag. Dit artikel verschijnt naar aanleiding van zijn thesis 'Internationale militaire samenwerking bij het EATC'. De auteur dankt Itkol Angélique Appels en haar collega's van het EATC voor hun bijdragen aan het onderzoek.

1 Ministerie van Defensie (2013). *In het belang van Nederland*. Den Haag. Ministerie van Defensie (2012). *Internationale militaire samenwerking: Prioriteiten, beleidsuitgangspunten en stand van zaken*. Den Haag.

2 Soeters, J., Resteigne, D., Moelker, R., & Manigart, P. (2006). Smooth and strained international military co-operation. In U. vom Hagen, R. Moelker en J. Soeters, (eds.), *Cultural Interoperability: Ten years of research into co-operation in the first German-Netherlands corps* (131-161). Strausberg: Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr.

In het Mission Control Center van het EATC

militaire capaciteit. Het zelfstandig inrichten van deze capaciteit is voor veel landen financieel niet langer mogelijk. Nederland participeert daarom in verschillende samenwerkingsverbanden op het gebied van luchttransport, waaronder het EATC.³

Doel EATC

Het EATC is in 2010 opgericht en heeft als doel om toegewezen luchttransportcapaciteiten van de deelnemende landen (op dit moment België, Frankrijk, Duitsland, Nederland, Luxemburg, Spanje en Italië) te integreren en

middels *pooling & sharing* doeltreffender en efficiënter in te zetten. Hierdoor zijn vooral de beschikbaarheid en de vullingsgraad van de gepoolde transportvliegtuigen verbeterd.⁴

Ondanks de eerste successen loopt het EATC-samenwerkingsverband tegen een aantal grenzen aan en lijkt verdere integratie te stagneren. Zo heeft het EATC uiteindelijk niet de beoogde centrale rol gekregen bij de invoering van het militaire transportvliegtuig A400M.⁵ Daarnaast heeft het EATC de toetreding van nieuwe partnerlanden voorlopig stopgezet en neemt de uitwisseling van vliegreun niet langer toe.⁶

Wellicht beperkt het samenwerkingsconcept een verdere integratie van de samenwerking. De vrijblijvendheid van de partnerlanden om à la carte te participeren, *national caveats* te hanteren en toegewezen eenheden (tijdelijk) uit de pool te halen, liggen hieraan mogelijk

3 Het EATC-hoofdkwartier is gevestigd in Eindhoven en bestaat uit 206 stafmedewerkers. De beschikbare pool bestaat momenteel uit ongeveer 200 transportvliegtuigen.

4 Ministerie van Defensie (2013). *Beleidsdoorlichting strategische luchttransportcapaciteit*. Den Haag.

5 Parrein, P.-J. (2011). *De evolutie en toekomst van de Belgisch-Nederlandse marinesamenwerking: Spill-over en politieke samenwerking*. Brussel: Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie.

6 European Air Transport Command (2014). *Limits to enlargement of the EATC*. Eindhoven.

ten grondslag. Verdere integratie van de partnerlanden binnen het EATC is echter wel noodzakelijk in het streven naar meer effectiviteit en doelmatigheid.⁷ Gezien de naderende vervanging van de transportvloot binnen diverse landen, waaronder de invoering van het tank- en transportvliegtuig A330MRTT, lijken hiervoor ook kansen te zijn.⁸

Opzet artikel

In het onderzoek dat ten grondslag ligt aan dit artikel ben ik nagegaan in hoeverre bij het EATC factoren aanwezig zijn die bijdragen aan succesvolle internationale militaire samenwerking en daarmee een verdere integratie van het samenwerkingsverband kunnen ondersteunen. Deze factoren zijn gebaseerd op twee theoretische modellen over internationale samenwerking.

In dit artikel ga ik allereerst in op deze twee theoretische modellen. Vervolgens geef ik een korte beschrijving van het EATC-samenwerkingsverband. Daarna geef ik de opzet en de resultaten van mijn onderzoek weer. Ik sluit af met een discussie en een conclusie.

Theoretisch kader

Militaire organisaties onderscheiden zich van niet-geüniformeerde organisaties doordat zij naast overeenkomstige kenmerken in de 'koude' vredesbedrijfsvoering worden ingezet tijdens 'hete' omstandigheden, zoals crisis- en vredesoperaties of oorlog.⁹ Drie karakteristieken spelen daarbij een belangrijke rol:

- het leven in een politiek, juridisch en operationeel afgescheiden omgeving;
- de sterke hiërarchie, die het een bureaucratische organisatie maakt;
- het belang van discipline.¹⁰

Het unieke karakter van militaire organisaties en factoren voor succesvolle samenwerking tussen deze organisaties hebben Soeters e.a. beschreven.¹¹ Deze beschrijving sluit goed aan bij het militaire karakter van het EATC, maar gaat minder specifiek in op bedrijfskundige kenmerken, zoals (politieke) ambitie en belangen om tot samenwerking te komen. Zoals hiervoor aan-

gegeven, spelen deze kenmerken wel een rol bij het EATC.

Child e.a. geven een uitvoerig overzicht van het denken over allianties en de bijbehorende wetenschapstradities.¹² Busquets beschrijft het concept van innovatieve Smart Business Networks (SBN) als '*changing the rules while keeping the game alive*'; een omschrijving die goed aansluit bij de dynamiek van het EATC.¹³ Niettemin stellen Kaats en Opheij dat bestaande economische, bedrijfskundige en bestuurlijke denktradities ontoereikend zijn om de complexiteit van samenwerkingsvraagstukken goed te doorgronden.¹⁴

Veel benaderingen belichten namelijk maar één aspect van samenwerkingsvraagstukken, terwijl de complexiteit vraagt om een samenhangende manier van kijken. Kaats en Opheij beschrijven vervolgens een groot aantal met elkaar samenhangende indicatoren die kunnen wijzen op succesvolle samenwerking. Om een completer beeld te krijgen, ben ik op basis van zowel de factoren van Soeters e.a. als de indicatoren van Kaats en Opheij nagegaan in hoeverre bij het EATC factoren aanwezig zijn die bijdragen aan succesvolle internationale militaire samenwerking. Voordat ik hierop in ga, licht ik beide modellen eerst beknopt toe.

-
- 7 Ministerie van Defensie (2014). Minutes of the 8th MATraC meeting. Den Haag.
 - 8 De A330 Multi Role Tanker Transport (A330MRTT) is een vervangingsproject van diverse EATC-partnerlanden om meer eenheid te krijgen in de Europese vloot van tankertoe-stellen. Het project biedt het EATC de mogelijkheid om interoperabiliteit aan te brengen bij de exploitatie van dit toestel door de diverse EATC-partnerlanden.
 - 9 Soeters, J., Van Fenema, P. C., & Beeres, R. (2010). *Managing military organizations: Theory and practice*. Abingdon: Routledge.
 - 10 Soeters, J., Van Fenema, P. C., & Beeres, R. (Eds)(2010). *Managing military organizations: Theory and practice*. Abingdon: Routledge.
 - 11 Soeters, J., Resteigne, D., Moelker, R., & Manigart, P. (2006). Smooth and strained international military co-operation. In U. vom Hagen, R. Moelker en J. Soeters, (eds.), *Cultural Interoperability: Ten years of research into co-operation in the first German-Netherlands corps (31-161)*. Strausberg: Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr.
 - 12 Child, J., Faulkner, D., & Tallman, S. (2005). *Cooperative strategy: Managing alliances, networks and joint ventures* (2nd edition). Oxford: University Press.
 - 13 Busquets, J. (2010). Orchestrating Smart Business Networks dynamics for innovation. *European Journal of Information Systems* 19 (4) 481-493.
 - 14 Kaats, E. & Opheij, W. (2014). *Leren samenwerken tussen organisaties: Allianties, netwerken, ketens, partnerships*. Deventer: Vakmedianet.

Factor	Toelichting
1. Personele samenstelling van het samenwerkingsverband	De kwantitatieve personele samenstelling tussen de verschillende nationaliteiten beïnvloedt hoe soepel een samenwerking verloopt. Sterk homogene of sterk heterogene teams blijken beter te functioneren dan matig heterogene teams. ¹⁵
2. Culturele afstand tussen de partnerlanden	In een samenwerkingsverband komen mensen met verschillende achtergronden, talen, normen en waarden bij elkaar. Hoe groter deze verschillen, hoe meer moeite het kost om elkaar te begrijpen en effectief samen te werken.
3. Cohesie en status van de verschillende eenheden	De sterkte van de interne cohesie van een eenheid of de (zelf) toegedichte status heeft invloed op de mate waarin men openstaat voor orders, instructies en inspecties van eenheden die niet tot de eigen groep behoren.
4. Mate waarin technologie een rol speelt in de samenwerking	Technologie reduceert de verschillen in menselijke opvattingen en draagt daarmee bij aan een soepeler verloop van de samenwerking.
5. Wijze waarop de missies zijn georganiseerd	De manier waarop een samenwerkingsverband haar taken uitvoert heeft invloed op de wijze waarop men samenwerkt. Bij parallelle taakuitvoering is weinig onderlinge afstemming nodig, wat de samenwerking ten goede kan komen. Bij een wederzijds afhankelijke taakverdeling is afstemming over de taakuitvoering noodzakelijk.
6. Aanwezigheid van gevaar en dreiging	Gevaar en dreiging kunnen bij mensen en organisaties leiden tot rigide gedrag en primaire reacties. Militaire samenwerkingsverbanden die met dreiging en gevaar te maken hebben, zullen daardoor minder soepel verlopen.

Tabel 1 Factoren die bijdragen aan een soepele of geremde internationale militaire samenwerking (Soeters e.a., 2006)

Model Soeters e.a.

Het model van Soeters e.a. beschrijft zes factoren die bijdragen aan een soepele dan wel moeizame internationale militaire samenwerking (zie tabel 1).

De factoren zijn geïdentificeerd na literatuuronderzoek en analyse van drie samenwerkingsverbanden in Afghanistan. Het model geeft onder meer aan dat sterk heterogene teams eerder openstaan voor elkaars ideeën en een sterkere mate van teamidentiteit ontwikkelen.

15 Volgens Soeters et al. (2006) is een samenwerkingsverband sterk homogeen als één nationaliteit qua omvang duidelijk de andere nationaliteiten overschaduwde (bijvoorbeeld in een ratio van 90 procent versus 5 procent en 5 procent). Bij een sterk heterogeen samenwerkingsverband is de verdeling tussen de omvang van de verschillende nationaliteiten min of meer gelijk (bijvoorbeeld allemaal 10 procent). Een gematigd heterogeen team bestaat uit een beperkt aantal nationaliteiten (bijvoorbeeld twee of drie) van min of meer gelijke omvang.

16 Dit verschil is bijvoorbeeld zichtbaar tussen continentale Europese landen en de zogeheten ABCA-landen: Amerika, Groot-Brittannië, Canada en Australië (Soeters e.a., 2006)

Bij sterk homogene teams volgen de kleinere partners eerder de lijn van de grootste partner, terwijl matig heterogene teams eerder communicatieproblemen ontwikkelen. Daarnaast kunnen partnerlanden cultureel verschillen op het gebied van discipline, hiërarchie en militaire ervaring.¹⁶

Ook zijn er verschillen tussen landen met een 'hoge' of 'lage' militaire status, zoals 'oude' en 'nieuwe' NAVO-lidstaten en West-Europese landen en niet-West-Europese landen. Bij grote verschillen kost het meer moeite om elkaar te begrijpen en met succes samen te werken.

Tot slot blijkt de wijze waarop de missies zijn georganiseerd van belang voor het verloop van de samenwerking. Zijn de taken tussen de partnerlanden bijvoorbeeld geografisch verdeeld, dan is de noodzaak tot afstemming beperkt. Levert elk partnerland een specifieke capaciteit met een sterke functionele afhankelijkheid zoals logistiek, medische zorg, inlichtingen of beveiliging, dan is er meer noodzaak tot afstemming. Hoe groter de noodzaak tot afstemming, des te groter de kans op miscommunicatie en moeizame samenwerking.

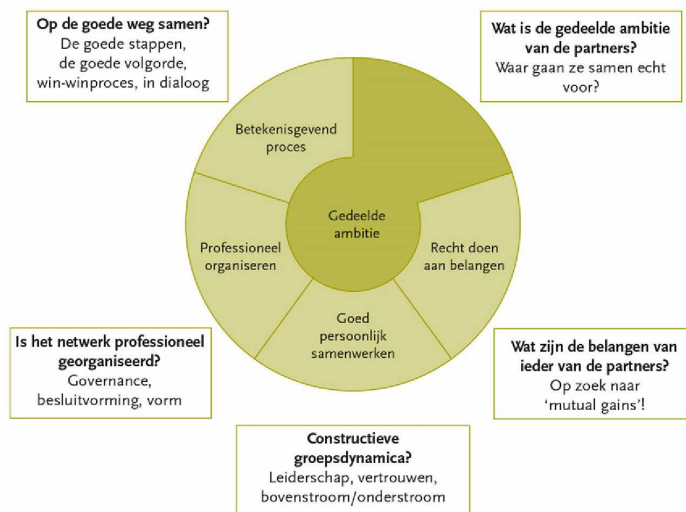
Model Kaats en Opheij

De centrale gedachte van het model van Kaats en Opheij is dat een samenwerking pas kansrijk is wanneer mensen en organisaties zich met elkaar weten te verbinden in een zin-gevend proces, dat recht doet aan de aanwezige belangen en is gericht op betekenisvolle ambitie.¹⁷

Op basis hiervan hanteren zij een model van samengewerkt dat is gebaseerd op vijf invalshoeken: ambitie, organisatie, belangen, relatie en proces. Elk van deze invalshoeken geeft inzicht in de wijze waarop wordt samengewerkt. Ambitie staat hierbij centraal omdat dat aangeeft wat de samenwerkingspartners verbindt. Bij het ontbreken van een gezamenlijke ambitie loopt een samenwerkingsverband al snel het risico dat de samenwerking 'los zand' wordt.

Een samenhangende manier van kijken helpt partners om samen de organisatie in haar context te analyseren en te bepalen wat er goed loopt in de samenwerking en waar de knelpunten zitten.

Voor elke invalshoek hebben Kaats en Opheij vier succesindicatoren geïdentificeerd (zie figuur 2). De mate waarin een indicator aanwezig is, geeft aan hoe kansrijk de samenwerking is. Zo zijn de mate waarin de ambitie wordt gedeeld en

Figuur 1 Samenhangende kijk op samenwerkingsverbanden

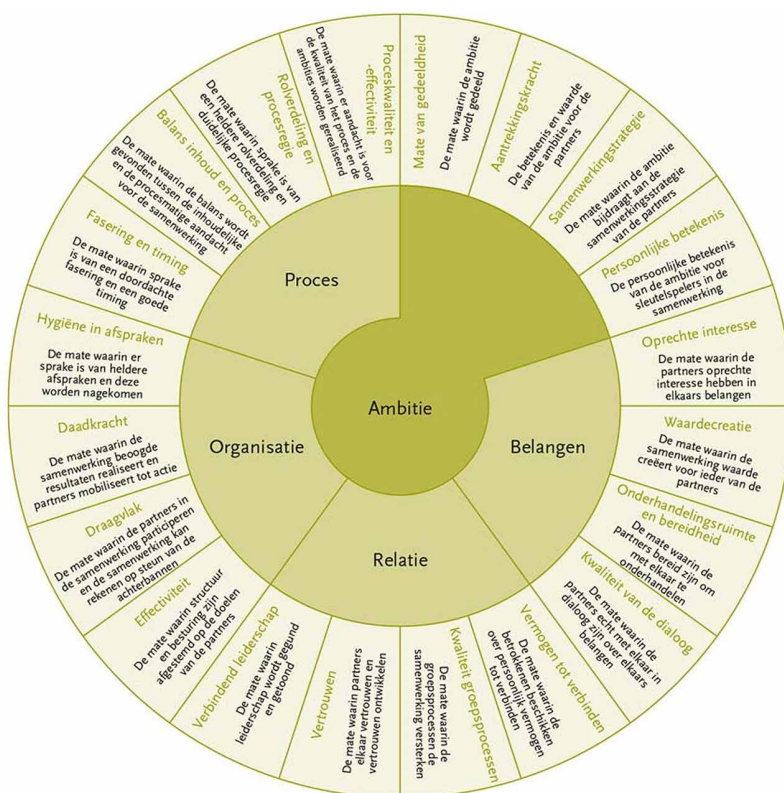
de mate waarin de ambitie aansluit bij de samenwerkingsstrategie van de deelnemende partners indicatoren die bijdragen aan succesvolle samenwerking.

De mate waarin het samenwerkingsverband waarde creëert voor elk van de partners, zowel de grote als de kleine, zegt iets over de belangen die de partners hebben bij de samenwerking. Wanneer de balans tussen geven en nemen niet in evenwicht is, zijn deelnemende partijen eerder geneigd af te haken en niet verder te investeren. Een samenwerkingsverband dat professioneel is georganiseerd en daardoor (blijvend) de beoogde resultaten kan realiseren, wekt vertrouwen en zal partijen langer aan zich binden.

Tot slot is een goede inrichting van het samenwerkingsproces nodig. Niet alleen om een samenwerking op te starten, maar ook om het proces van samenwerking vitaal te houden. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer er sprake is van een juiste timing en groeistrategie.

17 Kaats, E. & Opheij, W. (2014). *Leren samenwerken tussen organisaties: Allianties, netwerken, ketens, partnerships*. Deventer: Vakmedianet.

BRON: EUROPEAN AIR TRANSPORT COMMAND (2015). THE NEW EATC STRUCTURE

Figuur 2 Indicatoren die bijdragen aan succesvolle internationale samenwerking

Het EATC-samenwerkingsverband

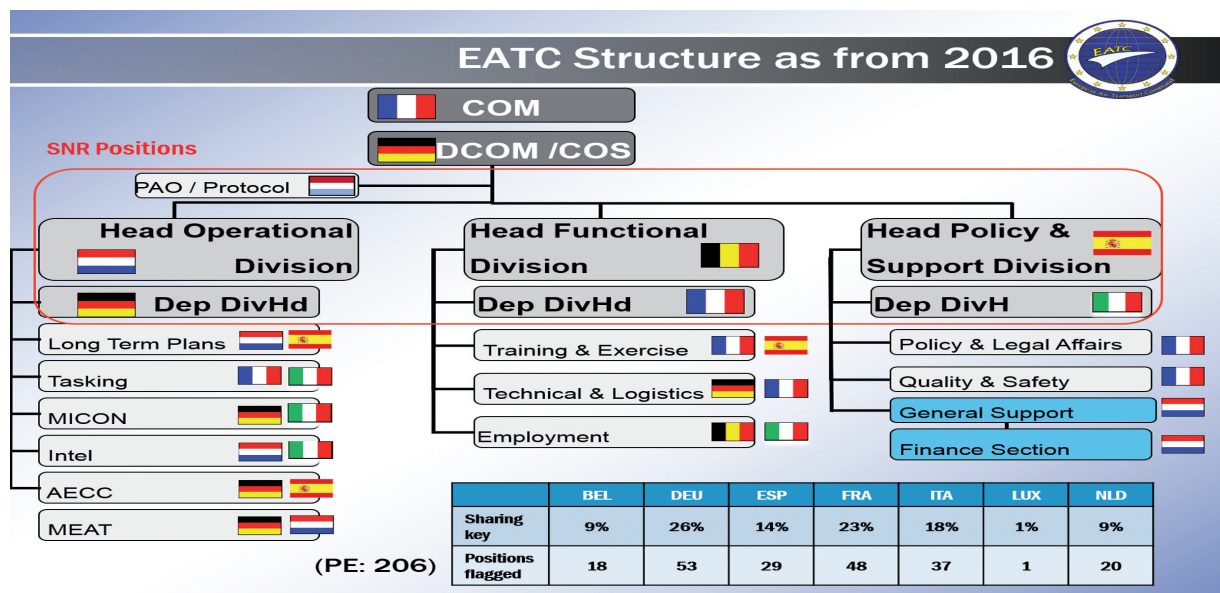
Het EATC is op 1 september 2010 opgericht door België, Frankrijk, Duitsland en Nederland. In 2012 heeft Luxemburg zich aangesloten en in 2014 volgden Spanje en Italië. De Technical Agreement omschrijft het doel van het EATC als volgt:

‘The overall objective is to integrate, within EATC as a single multinational command, all relevant national responsibilities and personnel which together direct the force generation and mission execution of the combined capabilities, thus improving the effectiveness and efficiency of the Contracting Parties’ military Air Transport efforts.’¹⁸

Om deze doelstelling te realiseren maakt het EATC integraal deel uit van de nationale militaire commandostructuren. Daarmee vormt het een schakel tussen de staven en de uitvoerende luchttransporteenheden.¹⁹ Het EATC bestaat uit een multinational hoofdkwartier in Eindhoven en de toegewezen bijdragen van de partnerlanden. De organisatie van het hoofdkwartier is gebaseerd op het EATC-concept en berust op twee onderling afhankelijke pijlers: een operationele en een functionele pijler (zie figuur 3). Binnen de operationele pijler wordt de beschikbare luchttransportvloot, bestaande uit ongeveer tweehonderd transportvliegtuigen, middels pooling & sharing zo optimaal mogelijk ingezet. Gemiddeld genomen worden er nu zo 60-70 vluchten per dag door het EATC gepland en uitgevoerd.

Binnen de functionele pijler werkt het EATC aan harmonisatie van opleiding en training, regelgeving en logistieke ondersteuning. Door het

18 European Air Transport Command (2010). *Technical Agreement*. Eindhoven.
 19 De Coninck, M. (2013). Het European Air Transport Command (EATC), een baken voor ‘pooling and sharing’ in Europa. *Belgisch Militair Tijdschrift*, 6, 143-147.
 20 Berghuizen, J. H. (2012). European Air Transport Command: Een blauwdruk voor Europese samenwerking en integratie. *Militaire Spectator*, 181 (6), 271-282.

Figuur 3 Organisatiestructuur van het EATC

uitvoeren van studies ontwikkelt het EATC gemeenschappelijk beleid en standaarden op het gebied van luchttransport.²⁰

Praktijkonderzoek

Op basis van zowel de factoren van Soeters e.a. als de indicatoren van Kaats en Opheij ben ik nagegaan in hoeverre bij het EATC factoren aanwezig zijn die bijdragen aan succesvolle internationale militaire samenwerking. Eerst geef ik aan hoe ik het onderzoek heb opgezet en daarna geef ik de resultaten weer.

Er is gekozen voor semi-gestructureerde interviews met de zeven Senior National Representatives (SNR's) van het EATC.²¹ Ik heb voor de SNR's gekozen omdat deze naast hun functionele positie binnen het EATC ook zicht hebben op de bredere context en de positie van hun eigen partnerland. Leidraad voor de semi-gestructureerde interviews was de vragenlijst van Kaats en Opheij, met twintig indicatoren voor succesvolle samenwerking. De SNR werd gevraagd om per indicator te beschrijven in hoeverre deze herkenbaar voor hem was in het EATC-samenwerkingsverband en om een waardering daarvan te geven op een

7-punts Likertschaal van 1 ('geheel niet herkenbaar') tot 7 ('geheel herkenbaar'). Per indicator is de mediane score (dat is de middelste score van de 7 respondenten), en spreiding van de scores nagegaan. De aanwezigheid van de 6 factoren uit het model van Soeters e.a. heb ik deels afgeleid uit de semi-gestructureerde interviews en deels uit de projectdocumentatie die het EATC ter beschikking stelde.

Onderzoeksresultaten model Kaats en Opheij

De meerderheid van de SNR's herkent de meeste indicatoren voor succesvolle samenwerking van Kaats en Opheij binnen het EATC. In totaal hebben 12 van de 20 indicatoren een mediane score van 6 gekregen, hetgeen inhoudt dat deze indicatoren worden 'herkend'. Deze indicatoren zitten vooral bij de invalshoeken 'relatie' en 'ambitie'.

De overige 8 indicatoren hebben een mediane score van 5 gekregen en worden 'enigszins herkend'. Deze indicatoren bevinden zich vooral bij de invalshoek 'proces'. De indicatoren

21 De interviews hebben plaatsgevonden in de periode van 23 maart - 9 april 2015.

Het tank- en transportvliegtuig A330 en militaire transportvliegtuig A400M

‘Vermogen tot verbinden’ (van de invalshoek ‘relatie’) en ‘Hygiëne in afspraken’ (van de invalshoek ‘organisatie’) worden met een mediane score van 6 het meest herkend binnen het EATC.

De indicatoren ‘Balans tussen inhoud en proces’ en ‘Proceskwaliteit’ (beide van de invalshoek ‘proces’) worden met een mediane score van 5 het minst herkend binnen het EATC. Eén SNR verwoordt dit als volgt: *‘My nation doesn’t have a clear phasing of what they want to achieve, how to achieve, to what degree and in what tempo. It’s more learning by doing’*. Een andere SNR benadrukt het belang van de indicator ‘Effectiviteit’. Het EATC is geen civiele luchtvaartmaatschappij, waar efficiëntie de boventoon voert: *‘We fly one pallet of water if that turns the tide in the fight, our indicator is operational value. That’s our core indicator, kampfwert’*.

Bij het herkennen van indicatoren maken veel SNR’s onderscheid tussen de samenwerking binnen de operationele en de functionele pijler. Zo wordt de invalshoek ‘proces’ sterker herkend bij de pooling & sharing van bestaande vliegtuigcapaciteit dan bij de harmonisatie van regelgeving. Ik zal dit hierna verder toelichten.

Operationele samenwerking

Alle SNR’s geven aan dat de structuur met een operationele en functionele divisie effectief is en goed past bij de doelen van de partnerlanden. Het EATC heeft sinds de oprichting in 2010 aansprekende resultaten geboekt. Dit blijkt uit een afname van het aantal vliegreizen zonder lading en een toename van het aantal medische evacuaties dat met militaire middelen is uitgevoerd (en daarmee een reductie van dure outsourcing).

Ook de uitwisseling van vliegreizen tussen de landen is sterk toegenomen, maar dit lijkt nu te stabiliseren.²² Eén SNR waarschuwt dat het EATC op een zeker moment aan een plafond zit, waarna geen noemenswaardige verbeterin-

22 European Air Transport Command (2015). *Optimizing effectiveness in air transport in a multinational environment*. Eindhoven.

gen meer mogelijk zijn. De resultaten in het operationele domein komen mogelijk onder druk te staan doordat de beschikbaarheid van de verouderende tactische vloot snel afneemt en de invoering van de A400M vertraging oploopt.

Een andere SNR merkt op dat de resultaten van het EATC de indruk wekken dat het aardig gaat, maar dat het de vraag is hoe ver je als samenwerkingsverband wilt gaan. De toekomst voor een daadkrachtig EATC ligt in het functionele domein. De partnerlanden moeten dan wel meer functionele bevoegdheden aan het EATC delegeren.

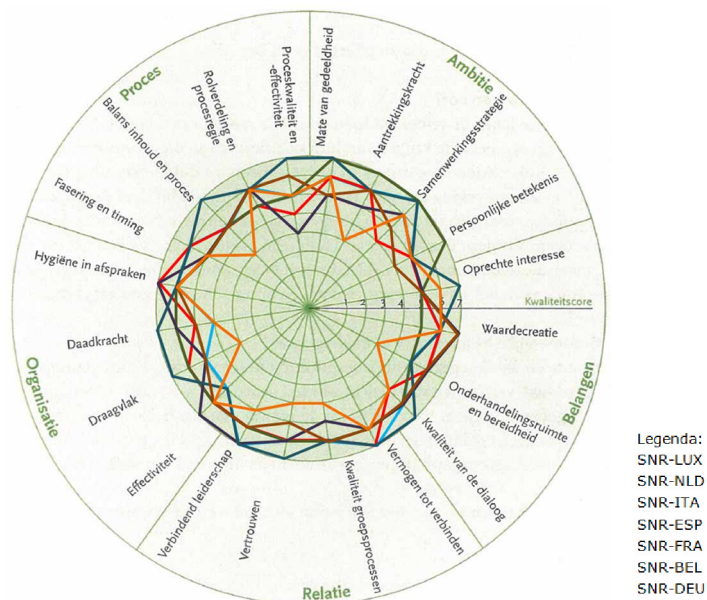
Functionele samenwerking

Meerdere SNR's benoemen dat het EATC bij het streven naar functionele integratie, soms gebukt gaat onder het hiervoor beschreven operationele succes. Hierdoor ontbreekt de urgentie bij de partnerlanden om organisatorische hindernissen weg te nemen die verdere integratie in de weg staan. Dit heeft volgens één SNR een remmende invloed op het draagvlak voor verandering binnen het 'megacomplexe speelveld' van luchttransport. Dit speelt bijvoorbeeld bij het integreren van uiteenlopende, nationale luchtwaardigheids- en vliegveiligheidseisen.

Afwijkende regelgeving over bijvoorbeeld het combineren van vracht en passagiers leidt ertoe dat planners niet altijd de meest optimale vluchtsamenstelling kunnen gebruiken. Het harmoniseren van de nationale Flight Duty Regulations is daarentegen een succesvol voorbeeld, dat heeft bijgedragen aan een verbetering van de indicator 'Daadkracht'.

Figuur 4 toont een spindiagram met daarin de scores van alle zeven SNR's op alle 20 indicatoren van Kaats en Opheij per invalshoek. Te zien is dat de scores over het algemeen redelijk aan de buitenkant van de cirkel zitten, dat wil zeggen 'herkenbaar zijn' binnen het EATC, met enkele uitschieters naar binnen.

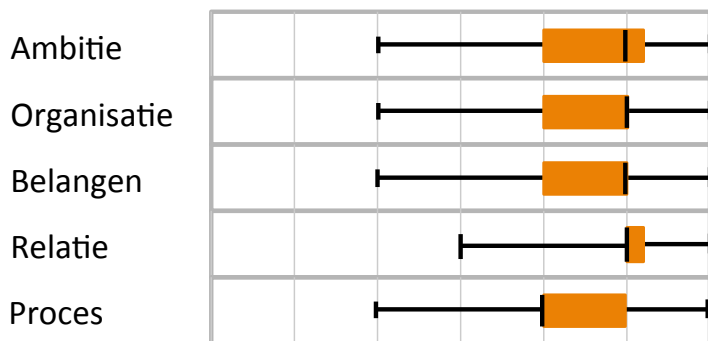
De scores van de SNR's op de 20 indicatoren heb ik vervolgens geanalyseerd op het niveau van de vijf invalshoeken. Dit geeft inzicht in de mate

Figuur 4 Spindiagram met de scores van de zeven SNR's op de 20 indicatoren van Kaats en Opheij

waarin elke invalshoek aanwezig is binnen het EATC en daarmee een verdere integratie van het EATC-samenwerkingsverband kan ondersteunen. Voor dit doel zijn per invalshoek de scores van de vier indicatoren 'Effectiviteit', 'Draagvlak', 'Daadkracht' en 'Hygiëne in afspraken' gegroepeerd in 28 scores voor de invalshoek 'Organisatie'. Hiermee is vervolgens de mediaan en de spreiding per invalshoek zichtbaar gemaakt. Elke boxplot symboliseert met de twee uiteinden de minimale en maximale score hiervan, met het verticale streepje halverwege is de mediane score hiervan, dat wil zeggen de score die precies in het midden ligt van de 28 scores per invalshoek. De uiteinden van het oranje vlak weerspiegelen de scores die op een kwart respectievelijk op driekwart van de 28 scores liggen. De boxplots van de vijf invalshoeken zijn weergegeven in figuur 5. Zij geven weer in welke mate de vijf invalshoeken door de SNR's worden herkend binnen het EATC.

De toelichtingen van de SNR's sluiten aan op het beeld van figuur 5. Hierbij zijn twee hoofdlijnen zichtbaar. Ten eerste is er de iets achterblijvende score op de invalshoek 'proces'. Bij de oprichting

Figuur 5 Boxplots met de scores van de 7 SNR's op de invalshoeken van Kaats en Opheij

van het EATC is het streven naar integratie en interoperabiliteit wel als belangrijk uitgangspunt vermeld, maar men wist toen nog niet precies in welke vorm. Door deze geleidelijke ontwikkeling lijkt deze invalshoek wat minder te worden herkend. Ten tweede zijn de vier andere invalshoeken duidelijk aanwezig binnen het EATC, wat lijkt te hebben bijgedragen aan het succes ervan.

Resultaten model Soeters e.a.

Op basis van de semi-gestructureerde interviews en de door het EATC beschikbaar gestelde projectdocumentatie is het EATC te beschrijven als een sterk heterogeen samenwerkingsverband van zeven buurlanden met weinig cultuurverschillen. Er zijn geen aanwijzingen dat er eenheden met een sterke cohesie of een elite-status aanwezig zijn. Het EATC is een samenwerkingsorganisatie waar technologie een grote rol speelt en er is, vooral in het operationele domein, een sterke integratie van taken. Gevaar en dreiging zijn inherent aanwezig vanwege de aard van luchtoperaties, maar worden nauwelijks versterkt door vijandelijk optreden.

In navolging van Soeters e.a. heb ik op basis van deze beschrijving voor elke factor aangegeven of deze een sterk remmende invloed, een beperkte invloed of geen invloed heeft op de samenwerking binnen het EATC. De personele samenstelling heeft geen remmende invloed. Door de recente toetreding van Italië en Spanje is de heterogene samenstelling van het EATC verder versterkt.

Ook de culturele afstand wordt door de SNR's niet als remmend ervaren. Dit komt onder meer doordat de partnerlanden elkaar al meer dan 20 jaar treffen tijdens gezamenlijke missies. Omdat er geen eenheden met sterke cohesie of elite-status aanwezig zijn, heeft ook deze factor geen remmende invloed. Hetzelfde geldt voor de prominente rol die technologie binnen het EATC. De partnerlanden hanteren helder gedefinieerde standaarden. Afwijkende nationale standaarden zijn eveneens helder gedefinieerd en leveren op basis daarvan geen extra spanning op. Wel is het zo dat hierdoor een extra afstemmingsbehoefte ontstaat.

Binnen het EATC is dus zowel sprake van 'parallele' als 'wederzijds afhankelijke' taakuitvoering en het EATC heeft dus kenmerken die de afstemming zowel positief als negatief beïnvloeden. Deze wederzijdse samenwerking is vooral zichtbaar in het operationele domein. Het is volgens een SNR inmiddels 'bijna routine dat Franse para's uit Duitse of Belgische kisten springen'.

Logistiek en onderhoud vertrouwen de landen elkaar minder snel toe en wordt nog voornamelijk 'parallel' uitgevoerd. Een SNR verwoordt dit als volgt: *'Trusting maintenance from another country is really hard, I don't think we will see a multinational operated A400M fly soon'*. Deze factor heeft dan ook een matig remmende invloed op de samenwerking. Gevaar en dreiging spelen, zoals eerder vermeld, geen grote rol binnen het EATC. Het merendeel van de transportvluchten is gezien de aard van de bestemming of het type missie niet bijzonder risicovol. De invloed van gevaar en dreiging op de samenwerking is daarom erg beperkt.

Discussie

Op basis van de interviews met de SNR's van het EATC en de bestudeerde documentatie over het EATC blijkt het volgende over de aanwezigheid van de factoren uit beide modellen bij het EATC-samenwerkingsverband.

Kansrijke samenwerking

Vier van de vijf invalshoeken van het model van Kaats en Opheij zijn herkenbaar aanwezig

binnen het EATC. Dit blijkt onder meer uit een gedeelde en betekenisvolle ambitie, een effectieve organisatiestructuur, de toegevoegde waarde die het EATC creëert en de constructieve relaties tussen de sleutelfiguren binnen het EATC.

Een aandachtspunt is wellicht de indicator 'daadkracht' van de invalshoek 'organisatie', omdat de operationele resultaten een plafond lijken te bereiken en enigszins onder druk staan door een afnemende beschikbaarheid van de tactische vloot. Ook is de invalshoek 'proces' minder duidelijk aanwezig binnen het EATC. De oorzaak lijkt een onbalans in de aandacht voor operationele en functionele processen, waarbij het proces dat hierop moet toezien onvoldoende aanwezig is.

De invoering van nieuwe transportvliegtuigen,

zoals de A400M en A330MRTT, kan als impuls dienen om de functionele processen verder te integreren. Het is doorgaans eenvoudiger om gezamenlijk nieuwe standaarden af te spreken dan om bestaande processen aan te passen. De sterke score op de invalshoek 'relatie' kan daarbij worden gebruikt om de hiervoor benodigde relatie met de achterban meer vorm te geven.

Concluderend: al met al is er volgens het model van Kaats en Opheij sprake van een kansrijke samenwerking binnen het EATC, zij het met een enkel aandachtspunt.

Soepele samenwerking

Vijf van de zes factoren van het model van Soeters e.a. zijn herkenbaar aanwezig binnen het EATC. De structuur en organisatie van de

Geremde internationale militaire samenwerking door:		EATC	DEU/NLD Camp Warehouse	Kabul International Airport	BEL/CAN Camp Julien
1	Personele samenstelling	-	+	-	+
2	Culturele afstand	-	-	+/-	+
3	Cohesie en status van de eenheden	-	+	-	+
4	Technologie	-	+	-	+
5	Structuur van de missie	+/-	+/-	-	+/-
6	Gevaar en Dreiging	-	+	+/-	+

BRON: AUTEUR

+ = sterk remmende invloed; +/- = matig remmende invloed; - = geen remmende invloed

Tabel 2 Vergelijking van het EATC-samenwerkingsverband met drie internationale samenwerkingsverbanden in Kabul op basis van het model van Soeters e.a.

missie is de enige factor uit het model van Soeters e.a. die mogelijk wel een licht remmend effect heeft op de internationale samenwerking binnen het EATC. Er zijn namelijk nog veel taken in het functionele domein nationaal belegd. Dit zorgt ervoor dat veel afstemming nodig is om enerzijds tot nieuwe geïntegreerde standaarden te komen en anderzijds de verschillende functionele standaarden in een operationeel proces op elkaar af te stemmen.

Ook het operationele en/of politieke risico van deze integratie speelt een belangrijke rol. Om deze risico's te verkleinen onderstreept een SNR het belang van oefeningen: *'To trust other nations with difficult missions like low level drops, exercise is fundamental'*. Het EATC organiseert daarom jaarlijks oefeningen waarbij men in een relatief risicoarme omgeving aan elkaars procedures kan wennen.

Gezamenlijk geven de zes factoren van het model van Soeters e.a. de indruk dat er binnen het EATC sprake is van een soepele internationale militaire samenwerking. Dit blijkt ook wanneer ik de resultaten van het EATC vergelijk met de resultaten van drie multinationale eenheden in Kabul, die door Soeters e.a. zijn onderzocht.²³ Hierbij valt op dat het EATC het meest overeenkomt met de organisatie op Kabul International Airport (zie tabel 2). Dit is wellicht niet verrassend, aangezien ook dat een vliegveld betreft.

Relevantie uitkomsten

Wat zegt de aanwezigheid van deze succesfactoren binnen het EATC-samenwerkingsverband ons nu? Het lijkt in ieder geval te verklaren waarom het EATC zo succesvol is geworden. Tegelijkertijd geeft het onderzoek inzicht in de argumenten van de SNR's om de indicatoren voor succesvolle samenwerking te herkennen binnen het huidige EATC. We weten daardoor beter hoe het EATC er op dit moment voor staat.

Dit onderzoek is echter slechts een eerste stap om het samenwerkingsverband te typeren. Een volgende stap is om met de SNR's en andere betrokkenen tot een gedeelde typering en interpretatie te komen. Zeker waar de antwoorden van de SNR's sterk van elkaar verschillen is het nodig om duidelijk te krijgen door welke ervaringen en interpretaties dit komt.

Betekenen de resultaten nu dat verdere integratie bij het EATC mogelijk is? In mijn onderzoek heb ik gekeken naar de aanwezigheid van factoren die integratie ondersteunen. Alleen de aanwezigheid daarvan leidt niet tot verdere integratie. Daarvoor spelen externe sleutelfiguren, zoals politici, bevelhebbers, behoeftestellers en luchtvaartautoriteiten, een te grote rol. De geïnterviewde SNR's hebben door hun positie een goed zicht op deze sleutelfiguren, maar deze sleutelfiguren zijn zelf niet in het onderzoek betrokken.

Tegelijkertijd heeft het succes van de afgelopen vijf jaar laten zien dat veel initiatieven bij het EATC bottom-up zijn begonnen. Het managementteam van het EATC, inclusief de SNR's, heeft een belangrijke rol bij het beïnvloeden van deze sleutelfiguren en daarmee in het verder verbeteren van het EATC-samenwerkingsverband. De resultaten van dit onderzoek kunnen helpen bij het vormgeven van een veranderstrategie.

Daarnaast zoekt het EATC aansluiting bij externe sleutelfiguren die pleitbezorger zijn van effectieve en doelmatige internationale militaire samenwerking. Een voorbeeld hiervan is relatie tussen het EATC en de European Defense Agency (EDA) bij het harmoniseren van Europese luchtwaardigheidsregelgeving voor onderhoud, training en certificering en het ontwikkelen van de Europese tankervloot. Tot slot ondersteunt ook onze minister van Defensie het EATC bij het streven naar verdere versterking van internationale samenwerkingsverbanden. Tijdens het Nederlandse EU-voorzitterschap pleit zij herhaaldelijk voor een gezamenlijk Europees Defence White Book, dat benodigde militaire capaciteiten beschrijft en

23 Soeters, J., Resteigne, D., Moelker, R., & Manigart, P. (2006). Smooth and strained international military co-operation. In U. vom Hagen, R. Moelker en J. Soeters, (eds.), *Cultural Interoperability: Ten years of research into co-operation in the first German-Netherlands corps* (131-161). Strausberg: Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr.

een open en transparante Europese defensie-markt voor staat.²⁴ Deze initiatieven kunnen het EATC helpen om functionele processen zoals onderhoud en logistiek beter te integreren.

Toekomstige toepassingen

Ten tijde van het onderzoek waren Spanje en Italië nog maar net toegetreden tot het EATC. Het kan daarom verstandig zijn dit onderzoek na enige tijd te herhalen om de invloed van deze twee landen op het samenwerkingsverband in kaart te brengen. Ook bij de toelating van nieuwe partnerlanden of andere belangrijke veranderingen is het nuttig om beide modellen te gebruiken om de invloed hiervan op de samenwerking te kunnen nagaan.

Tot slot kunnen ook andere internationale samenwerkingsverbanden het model gebruiken om een diagnose te maken van hun samenwerking. Zoals het onderzoek bij het EATC heeft aangetoond, hoeft het hierbij niet altijd om een samenwerking te gaan die stroef loopt of problematisch is. Ook een sterk veranderende context of het streven naar innovatie kunnen redenen zijn om een samenwerkingsverband onder de loep te nemen.

Conclusie

Om als krijgsmacht effectief en doelmatig te kunnen blijven optreden is internationale militaire samenwerking in toenemende mate belangrijk. Het poolen & sharen van schaarse en kostbare luchttransportcapaciteit ligt daarom voor de hand. Het EATC heeft in korte tijd bewezen dat dit ook mogelijk is.

De resultaten van het onderzoek van dit artikel suggereren dat de toekomst voor het EATC zou kunnen liggen in een verdere integratie van vooral het functionele domein. Daarvoor is het wel noodzakelijk dat de partnerlanden meer functionele bevoegdheden aan het EATC delegeren. De aanwezigheid van bijvoorbeeld een gedeelde ambitie en een sterke relatie met de achterban van het EATC laten zien dat integratie op dit vlak kansrijk is.

FOTO MCD, B. NIJS

Het EATC bestaat uit een multinationaal hoofdkwartier in Eindhoven en de toegewezen bijdragen van de partnerlanden

Een belangrijk aandachtspunt daarbij is een goede inrichting van het samenwerkingsproces. Dit is nodig om effectief te communiceren over de richting en het tempo van verdere integratie. Het is aan de politiek en de militaire top van de partnerlanden om samen met het EATC te bepalen hoe ver de integratie van het EATC wat dat betreft kan gaan.

Ik hoop met dit artikel meer inzicht te hebben gegeven in de factoren die een rol spelen bij succesvolle internationale militaire samenwerking. Het is namelijk niet vanzelfsprekend dat samenwerkingsverbanden soepel verlopen en steeds doelmatiger kunnen functioneren. Ook andere internationale organisaties kunnen er baat bij hebben om met behulp van de succesfactoren in kaart te brengen hoe soepel hun samenwerking is, en waar mogelijkheden voor verbetering liggen. ■

24 Hennis-Plasschaert, J.A. (2016). Address by Netherlands Minister of Defence on the occasion of the seminar 'Europe's security and Defence; what next?', on Friday 11 March 2016 in Paris. Hennis-Plasschaert, J.A. (2016). Address by the Netherlands Minister of Defence to the Interparliamentary Conference for the Common Foreign and Security Policy and the Common Security and Defence Policy, on 6-8 April 2016 in The Hague.

Mindfulness-training voor militairen

Dit artikel pleit voor de inzet van mindfulness-trainingen in de voorbereiding van militair personeel dat uitgezonden wordt of zich anderszins voorbereidt op risicovolle taken. Wetenschappelijk onderzoek laat zien dat de intensieve (fysieke) voorbereiding op buitenlandse missies vaak onbedoeld de cognitieve vermogens van militairen ondermijnt. Het gevolg is dat militairen weliswaar lichamelijk goed voorbereid op missie gaan, maar mentaal gezien juist minder weerbaar zijn. Amerikaans onderzoek wijst erop dat mindfulness-trainingen dit ongewenste effect van de voorbereiding op missies kunnen voorkomen. Als het gaat om de militaire voorbereiding op risicovolle missies en taken, heeft een mindfulness-training grote meerwaarde. Onderzoek daarnaar in Nederland is dan ook zeer wenselijk.

*Dr. P. Dijkstra en drs. ing. N. Morpey**

Onlangs was in de *Militaire Spectator* al te lezen dat het Vormingscentrum in Beukbergen de mentale weerbaarheid van militair personeel met mindfulness-trainingen tracht te vergroten.¹ Dat roept de vraag op welk bewijs er nu eigenlijk is dat dit soort trainingen werkt. Kunnen we belastinggeld misschien beter op een andere manier besteden dan aan mindfulness-trainingen voor militair personeel? Over deze vragen gaat dit artikel.

Opzet artikel

We zullen eerst ingaan op wat mindfulness is, wat een mindfulness-training inhoudt en welke (psychologische) effecten mindfulness heeft op mensen. Daarna bespreken we, meer specifiek,

de mogelijke inzet van mindfulness-trainingen bij defensie. Daarbij bespreken we de inzet van mindfulness-trainingen voor twee doelen. Het eerste doel is het verminderen van stress alsmede het beter hanteren daarvan. Een voorbeeld hiervan zijn de mindfulness-trainingen voor militairen zoals deze worden gegeven in Beukbergen.

Optimale voorbereiding

Als tweede doel bespreken we het tegengaan van de terugval in cognitieve vermogens zoals deze kunnen plaatsvinden tijdens voorbereidingen op buitenlandse missies. Mindfulness-trainingen kunnen er in dat geval voor zorgen dat militairen daadwerkelijk optimaal worden voorbereid op hun uitzending.

Wat is mindfulness?

Mindfulness kan worden omschreven als de vaardigheid om de aandacht op een open, accepterende en nieuwsgierige wijze te richten op ervaringen in het huidige moment (het 'nu'), zonder deze ervaringen te veroordelen of erop te reageren.² Mindfulness is de tegenhanger

* Pieterneel Dijkstra is sociaal psycholoog, wetenschappelijk onderzoeker en trainer Acceptance and Commitment Training. Niels Morpey is directeur vormingswerk DGV (Beukbergen), coördinator Kenniscentrum DGV, trainer Acceptance and Commitment Training en Mindfulness trainer (MBCT/MBSR).

1 'Denk om je hart!', *Militaire Spectator* 185 (2) (2016) 50-51.

2 E. Bohlmeijer, et al. Psychometric properties of the Five Facet Mindfulness Questionnaire in depressed adults and development of a short form. *Assessment* 18 (2011) (3) 308.

van handelen op de automatische piloot, waarbij men juist heel *mindless* handelt, dat wil zeggen: zonder zich werkelijk bewust te zijn van hetgeen men doet.

De meeste mensen zijn veel vaker *mindless* dan *mindful*.³ Wie *mindful* door de natuur loopt is zich bewust van alle zintuiglijke ervaringen die hij opdoet, zoals het geluid van de vogels, het gevoel van de wind door de haren, de aanwezige geur, de kleuren om hem heen, de bewegingen van de bladeren in de wind, het zonlicht dat op het pad schijnt, enzovoort, alsmede de eigen gevoelens en gedachten daarbij.

Veel vaker echter lopen mensen *mindless*: men loopt doelgericht ergens naartoe zonder te ervaren welke indrukken men onderweg opdoet. De aandacht is niet in het hier en nu, maar bij andere, doorgaans mentale zaken, zoals de taken die men nog moet doen of het mentaal 'herkauwen' van eerdere gebeurtenissen. Het kan ook zijn dat het helemaal niet duidelijk is waar de aandacht door wordt opgeslokt, anders dan dat deze niet gericht is op het hier en nu.

Mindfulness is een vaardigheid. Naast een vaardigheid duidt de term *mindfulness* ook een specifieke meditatietechniek aan waarmee men de aandacht op het hier en nu leert richten. Deze techniek is afkomstig uit de boeddhistische traditie en vormt de kern van de boeddhistische meditatie.⁴ Of men *mindfulness* nu definieert als vaardigheid of als techniek, *mindfulness* valt aan te leren. Met andere woorden, middels training kunnen mensen leren om vaker en langer hun aandacht te richten op het hier en nu.

Wat doet mindfulness?

In momenten dat men met de aandacht in het hier en nu is, neemt de intensiteit van zintuiglijke ervaringen sterk toe. Wie bijvoorbeeld *mindful* een kopje koffie drinkt, zal de koffie veel beter proeven dan diegene die deze achteloos achterover slaat. Ten aanzien van innerlijke ervaringen, zoals gedachten en

FOTO U.S. AIR FORCE, K. BROTHERS

Amerikaanse militairen krijgen een training in mindfulness. Dit vergroot hun mentale veerkracht

gevoelens, stimuleert mindfulness bovendien zogenaamde 'cognitieve defusie'.⁵ Men identificeert zich niet meer of minder sterk met de eigen gedachten en gevoelens. Cognitieve defusie verwijst naar het ervaren van gedachten en gevoelens als mentale gebeurtenissen die ook weer voorbij gaan, in plaats van als waarheden of feiten waar men per se iets mee moet.

In een *mindless* moment is dat anders: dan is men vaak gefuseerd, zoals dat heet, met de eigen gedachten en gevoelens. Daardoor handelt men op de automatische piloot en kan men niet-constructief gedrag gaan vertonen. Een voorbeeld om dit te illustreren. Stel een sergeant heeft het erg druk en denkt: 'Ik moet opschieten, ik moet de deadline nog halen'. Hij is echter ook moe. Als hij zich identificeert met de gedachte 'Ik moet opschieten, ik moet de deadline nog halen', oftewel: neemt hij deze aan als 'waar', dan zal hij hard doorwerken. Doet hij dit te vaak, dan kan het gebeuren dat hij op termijn een burnout oploopt.

3 R. van Deth. Mindfulness of aandachtstraining: Informatie voor cliënten. *Psychopraxis*, 9 (2007) 72.

4 J. Kabat-Zinn. Mindfulness. *Mindfulness* 6 (2015) 1481.

5 S.C. Hayes & K.G. Wilson (2003). Mindfulness: Method and process. *Clinical Psychology: Science and Practice* 10 (2003) (2) 161.

Ervaart de sergeant dezelfde gedachte echter met een zekere defusie, dan zal hij zien dat het maar een gedachte is. Deze afstand ten opzichte de eigen gedachten, het eigen denkpatroon, geeft ruimte. Hij ervaart dan bewust een keus: meegaan in de gedachte, of niet. Hij kan ook iets anders gaan doen. Hij kan bijvoorbeeld bedenken dat het misschien verstandiger is om een pauze te nemen, om eerst maar eens nieuwe energie op te doen.

Wat hij ook besluit, cognitieve defusie creëert een *handelingskeus*. In plaats van op de automatische piloot te handelen, helpt het om die keuze te maken die, gezien de situatie, het meest wijs is.

Cognitieve defusie zorgt er daarbij ook voor dat gevoelens en gedachten wel aanwezig zijn, maar ervaren worden als minder sterk en opdringerig (intrusief). Ze roepen minder negatieve gevoelens op. Men weet immers dat deze gedachten en gevoelens ook weer voorbij gaan en wordt daardoor minder sterk door negatieve gevoelens en gedachten meegezogen.

Mindfulness-trainingen

Microbioloog John Kabat-Zinn was de eerste die het begrip mindfulness introduceerde in de westerse gezondheidszorg. Hij trainde op systematische wijze uitbehandelde (pijn-) patiënten in mindfulness met als doel hun kwaliteit van leven te verbeteren. Van de 90 patiënten die aan deze mindfulness-training deelnamen, rapporteerde de meerderheid na de training minder pijn- en stressklachten.

Bij 42 procent van de patiënten nam de klachten zelfs met meer dan de helft af.⁶ Ook ervoeren de patiënten na de mindfulness-training minder

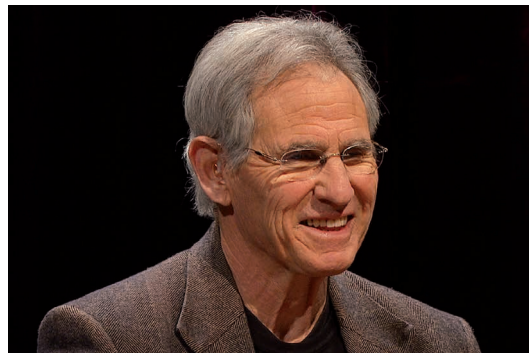

FOTO: CYBERSPACEANDTIME.COM

John Kabat-Zinn introduceerde het begrip 'mindfulness' in de westerse gezondheidszorg

klachten op het gebied van depressie en angst, en hadden ze minder medicijnen nodig dan daarvoor. Patiënten in de controlegroep daarentegen, die de reguliere behandeling kregen, knapten niet op.

Effectief bij uiteenlopende klachten

Sindsdien heeft zowel het onderzoek naar mindfulness als het toepassingsgebied ervan zich sterk uitgebreid. Ook uit Nederlands onderzoek is gebleken dat mindfulness-trainingen effectief zijn bij de behandeling van klachten als depressie, angst, stress, fibromyalgie, ADHD, en slaapproblemen.⁷ Onderzoek dat specifiek is gericht op militairen toont aan dat een mindfulness-training de posttraumatische stressklachten opgelopen tijdens een buitenlandse missie vermindert.⁸

De 'officiële' mindfulness-training, gebaseerd op het werk van Kabat-Zinn, wordt ook wel *Mindfulnessbased stress reduction* (MBSR) genoemd. MBSR bestaat uit acht wekelijkse groepsbijeenkomsten van tweeënehalf uur. Tijdens deze bijeenkomsten worden oefeningen gedaan onder begeleiding van een mindfulness-trainer. Ook wordt er tijdens de bijeenkomsten gesproken over het omgaan met stress, en lichamelijke en psychische klachten. Tussen de bijeenkomsten doen de deelnemers dagelijks huiswerk oefeningen.

Rond de zesde week wordt een stiltedag gehouden, een intensieve bijeenkomst van ongeveer zes uur. Voorbeelden van oefeningen uit de MBSR staan in tabel 1.

6 J. Kabat-Zinn, L. Lipworth, R. Burney, The clinical use of mindfulness meditation for the self-regulation of chronic pain. *Journal of Behavioral medicine* 8 (1985) (2) 163.

7 Zie bijvoorbeeld A. Maseland & H. Teijen (2016). Psychiatrie: Mindfulness helpt tegen depressie. *Nursing* 22 (2016) (3) 13. J. van de Streek. Mindfulness ook effectief bij onbegrepen fysieke klachten. *Mednet* 6 (2013) (11) 43.

8 M.A. Cole et al. Simultaneous treatment of neurocognitive and psychiatric symptoms in veterans with post-traumatic stress disorder and history of mild traumatic brain injury: A pilot study of mindfulness-based stress reduction. *Military Medicine* 180 (2015) (9) 956.

Verkorte programma's

Omdat de oorspronkelijke MBSR nogal wat tijd en volharding vereist, zijn er inmiddels vele varianten op deze officiële trainingen ontwikkeld. Daaronder zijn ook korte programma's van een beperkt aantal dagdelen. Ook deze korte programma's blijken effectief in het tegengaan van stress.

Illustratief is een verkorte mindfulness-training voor Amerikaanse veteranen met posttraumatische stressklachten, die bestaat uit vier wekelijkse sessies van anderhalf uur met huiswerk oefeningen. Het onderzoek dat hiernaar is gedaan, laat zien dat deze verkorte training posttraumatische stressklachten en depressieve gevoelens significant verminderde, zelfs meer dan de reguliere behandeling deed die de veteranen in de controlegroep ondergingen.⁹ Ook op internet zijn inmiddels veel oefeningen beschikbaar die worden gebruikt in mindfulness-training.

- **Body scan:** een oefening waarbij men, vaak aan de hand van een gesproken instructie, systematisch de aandacht richt op verschillende lichaamsdelen. De duur van deze oefening kan variëren van 10 minuten tot een uur.
- **Drie minuten ademruimte:** een oefening waarbij men korte tijd de aandacht richt op de eigen ademhaling en de eigen gedachten en gevoelens, met als doel tot zichzelf te komen: ruimte om op adem te komen.
- **Loopmeditatie:** een oefening waarbij men een aantal minuten heel bewust loopt en de aandacht richt op de zintuigelijke ervaringen en sensaties die men daarbij ervaart.

Tabel 1 Enkele bekende mindfulness-oefeningen

Mindfulness-trainingen bij bedrijven en organisaties

Het thema 'mindfulness' behoorde traditioneel gezien tot het domein van de hulpverleners.

Aanvankelijk werd mindfulness als 'alternatief' beschouwd, maar in de praktijk van de klinische psychologie is het inmiddels geaccepteerd als effectieve methode. Mindfulness is geïntegreerd in reguliere behandelingen, vooral op het gebied van cognitieve gedagstherapie. Recent heeft mindfulness ook de aandacht gekregen van het domein *human resource management*. Sowieso vinden mindfulness trainingen steeds vaker hun weg naar de werkplek, met het oog op de preventie van en het omgaan met werkstress.

Verschillende bedrijven en organisaties organiseren inmiddels (gratis of betaalde) mindfulness-trainingen voor hun werknemers, waaronder Unilever en diverse overheidsorganisaties, waaronder bijvoorbeeld de gemeente Groningen.

Mindfulness-trainingen op Vormingscentrum Beukbergen

Sinds 2012 worden ook op Vormingscentrum Beukbergen mindfulness-trainingen gegeven om militairen handvatten te geven voor het hantieren van stress. Op Beukbergen worden verschillende varianten gegeven. Naast de conferentie 'kennismaking met mindfulness', de korte mindfulness-training en de training mindful leidinggeven, is er de uitgebreide mindfulness-training.

De uitgebreide training bestaat uit acht wekelijkse bijeenkomsten van tweeënhalve uur, waarbij voor een optimaal resultaat ook dagelijks thuis moet worden geoefend. In de mindfulness-trainingen gaat het om ervaringsleren: door het uitvoeren en ervaren van diverse oefeningen doen deelnemers ervaringen op die in een groepsgesprek worden besproken. Het gaat in de eerste plaats om het *doen* van mindfulness-oefeningen; (psycho-)educatie is secundair.

Hierbij gaat het om aandachtsoefeningen die hun wortels hebben in oosterse meditatietechnieken.

9 K. Possemato et al. A randomized clinical trial of primary care brief mindfulness training for veterans with PTSD. *Journal of Clinical Psychology* 72 (2016) (3) 179.

FOTO:MCD

Deelnemer aan mindfulness-training in Beukbergen doet een bodyscan

nieken en yoga. Een voorbeeld daarvan is de bodyscan (zie ook tabel 1), waarin de aandacht systematisch op alle delen van het lichaam wordt gericht. Zo oefent men de 'aandachts-spier' en leert men aandachtiger luisteren naar het eigen lichaam. Het lichaam geeft immers de hele dag door signalen af. Wanneer men daar tijdig naar luistert kan worden voorkomen dat spanningen te hoog oplopen, of dat pijn steeds erger wordt.

Positieve evaluaties

Tot nu toe zijn de trainingen op Beukbergen nog niet systematisch onderzocht op effectiviteit. Het is dus nog onbekend of ze inderdaad de positieve effecten hebben die de methode lijkt te beloven. Wel zijn er gestandaardiseerde evaluaties van de trainingen beschikbaar, die direct na afloop van de training worden ingevuld. Die evaluaties zijn zeer positief.

Van de deelnemers aan de uitgebreide mindfulness-trainingen in 2015 evalueert eenderde de training als 'goed' en tweederde

als 'zeer goed'. Op de vraag 'Wat heeft het voor jou betekend?', antwoordt 10 procent van de deelnemers 'aardig wat', zegt 55 procent 'veel' en 35 procent 'zeer veel'. De twee uitgebreide trainingen die tot nu toe in 2016 door dezelfde trainer zijn gegeven, laten een vergelijkbaar beeld zien.

Minder stress en een hogere kwaliteit van leven

Deze evaluatie komt ook overeen met de waarnemingen van de geestelijk verzorgers die de trainingen geven. Deelnemers met merendeels een heftige voorgeschiedenis, bijvoorbeeld door traumatische ervaringen tijdens missies, krijgen het gevoel meer grip te krijgen op hun leven. Ze ervaren minder stress en een hogere kwaliteit van leven. Hoewel het hier gaat om subjectieve indrukken, lijken de trainingen dus wel degelijk vruchten af te werpen.

Voorbereiding op missies

Dat mindfulness helpt stress verminderen is ondertussen overtuigend bewezen. Ook de ervaringen in Beukbergen bevestigen dit beeld. Daarmee is het van belang voor praktisch iedereen die wel eens (werk-)stress ervaart, en zeker ook voor militairen die al dan niet kampen met posttraumatische stressklachten. Maar er is meer.

Met name het functioneren van werknemers in beroepen met een hoog risico, zoals militairen, brandweerlieden en politieagenten, lijkt gebaat bij mindfulness. Mindfulness gaat namelijk, door de ervaring in het hier en nu, het afdwalen van gedachten tegen.¹⁰

Afdwalende gedachten tegengaan

Vaak dwalen iemands gedachten af tijdens de verrichting van een taak. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om gedachten aan wat er nog gedaan moet worden, wat iemand zojuist heeft gezegd, andere herinneringen die zich opdringen en de persoon afleiden van waar hij mee bezig is, et cetera. Op zich is het afdwalen van gedachten een normaal verschijnsel. Het is ook niet per se een probleem: uit onderzoek blijkt dat de gedachten minstens 30 procent

10 M.D. Mrazek et al. Mindfulness: An antidote for wandering minds. Hoofdstuk in: *The Wiley Blackwell handbook of mindfulness* (Londen, Wiley-Blackwell, 2014) 153.

FOTO MCD. J. SPIER

De stress die de intensieve voorbereiding op missies met zich meebrengt heeft negatieve bijwerkingen en maakt militairen onbedoeld minder weerbaar

van de tijd¹¹ dat mensen wakker zijn aan het afdwalen zijn (maar waarschijnlijk nog een veel groter deel van de tijd).¹²

Afdwalende gedachten worden wél een probleem op het moment dat het belangrijk is om je hoofd ergens bij te houden en alertheid en snelle reacties gewenst zijn, denk aan het rijden in een gebied met IED's, het lopen van patrouilles, of wanneer *troops in contact* zijn, enzovoort. Een teveel aan afdwalende gedachten en daarmee een gebrek aan concentratie op en aandacht voor de taak, kan leiden tot verkeerde inschattingen of relatief trage reacties. Dat kan potentieel grote gevolgen hebben in termen van menselijk leed of financiële schade.

Het afdwalen van gedachten kan dus vooral het functioneren van werknemers in beroepen met een hoog risico ondermijnen. Zoals gezegd is het afdwalen van gedachten een normaal, psychologisch verschijnsel. Dat willen uitvoeren is niet realistisch, en waarschijnlijk ook niet wenselijk. Maar het is wél belangrijk dat het afdwalen van gedachten tijdens risicovolle taken zo weinig mogelijk gebeurt.

Stress ondermijnt cognitieve vermogens

Laat nu juist daarin een probleem schuilen bij militairen die op missie worden gestuurd. Bij het opwerken voor een uitzending ondergaan militairen doorgaans een intensieve en stressvolle periode. Onderzoek van de Amerikaanse neuropsychologe Amishi Jha onder militairen die zich voorbereiden op buitenlandse missies, toont aan dat de stress die deze intensieve voorbereiding met zich meebrengt negatieve bijwerkingen heeft. De stress ondermijnt onbedoeld cognitieve vermogens van militairen, zoals de werking van het 'werkgeheugen' en de snelheid waarmee men reageert op prikkels uit de omgeving. Stress verhoogt bovendien de kans op het afdwalen van gedachten.¹³ In gevechtssituaties en andere risicovolle situaties is dit wel het

- 11 M.J. Kane et al. For whom the mind wanders, and when: an experience-sampling study of working memory and executive control in daily life. *Psychological Science* 18 (2007) (7) 614.
- 12 Jha, A.P. et al. Minds 'at attention': Mindfulness training curbs attentional lapses in military cohorts. *PLoS One* 10 (2015) (2) 1.
- 13 Jha, A.P. et al. Practice is protective: Mindfulness training promotes cognitive resilience in high-stress cohorts. *Mindfulness* 7 (2016) (1) 1. Jha, A.P. et al. Examining the protective effects of mindfulness training on working memory capacity and affective experience. *Emotion* 10 (2010) (1) 54.

Verkenningpatrouille in Khanabad, Afghanistan. Een mindfulness-training kan bijdragen aan een veiliger vredesbewaking en voorkomt wellicht latere posttraumatische klachten

laatste wat een professional kan gebruiken. Kortom, onbedoeld worden militairen mentaal minder weerbaar op missie gestuurd. Lichamelijk zijn ze wellicht goed voorbereid, en zijn de noodzakelijke *skills and drills* uitentreen ge oefend, maar hun cognitieve vermogens zitten op dat moment deels in een 'dip'. Uit het onderzoek van Jha blijkt ook dat een mindfulness-training de achteruitgang in cognitieve vermogens die is veroorzaakt door een intensieve opwerkperiode, kan voorkomen.¹⁴

Mentale weerbaarheid vergroten

Ze er recent onderzoek onder Amerikaanse mariniers laat zien dat de hersenen negatieve

stimuli adequater kunnen verwerken na een training in mindfulness. Hierdoor wordt de mentale veerkracht versterkt.¹⁵ Het zorgt ervoor dat de 'dip' in cognitieve vermogens niet optreedt en militairen dus werkelijk goed (mentaal) voorbereid op missie gaan. Jha zelf heeft het over het toerusten van militairen met niet alleen een fysiek pantser, maar ook een mentaal pantser.

Nederlands onderzoek naar de effecten van een (korte) mindfulness-training op de cognitieve vermogens van militairen tijdens hun voorbereiding op missies is nog niet gedaan. Dit is echter wel belangrijk. De Nederlandse voorbereiding op buitenlandse missies en Nederlandse militairen zullen immers in meerdere opzichten verschillen van de Amerikaanse. Daardoor zijn de resultaten van het onderzoek van Jha niet automatisch van toepassing op de Nederlandse context.

Militaire keuzes en onderzoek

Aan de hand van de genoemde onderzoeken kunnen we stellen dat mindfulness-trainingen een belangrijk middel zijn om reeds opgedane stressklachten bij militairen te verminderen, maar ook om militairen zo adequaat mogelijk toe te rusten voor militaire interventies en buitenlandse missies.

Of het belangrijk genoeg is om hier belastinggeld aan te spenderen, is een keuze van de militaire leiding. De auteurs van dit artikel vinden dat het zeker de moeite waard is. Op Vormingscentrum Beukbergen is inmiddels een korte mindfulness-training ontworpen, gericht op aandachtstraining en stressreductie voor operationele eenheden, die de mentale weerbaarheid optimaliseert vóór men op missie gaat.

Deze training is klaar om onderzocht te worden op effectiviteit en werking. Investeren in de mentale weerbaarheid van militair personeel voor zij op missie gaan, lijkt bij te dragen aan een veiliger vredesbewaking, en voorkomt mogelijk ook latere posttraumatische klachten en geestelijk leed bij militairen en hun thuisfront.

14 Zie noot 12.

15 L. Haase et al. Mindfulness-based training attenuates insula response to an aversive interoceptive challenge. *Social Cognitive and Affective Neuroscience* 11 (2016) (1) 182.

Ambitie en prijskaartje

Linda Polman

A Afgelopen februari besloten de NAVO-lidstaten onmiddellijk schepen naar de Egeïsche Zee te sturen om samen met Frontex en de kustwachten van Italië en Griekenland strijd te leveren in wat we zo langzamerhand best de *War against Migration* mogen noemen. Het aantal vluchtelingenboten richting Europa naar beneden brengen is essentieel voor het succes van de ingewikkelde puzzel waar Europese leiders op zweten.

Een groep van vijf schepen (uit Duitsland, Italië, Canada, Turkije en Griekenland) was al in de Middellandse Zee. Denemarken en Nederland stuurden versterkingen. ‘Het moeilijkste zal zijn ervoor te zorgen dat de NAVO niet een taxibedrijf voor migranten naar Europa wordt,’ wifelde de Duitse minister van Defensie, Ursula von der Leyen, nog even. Maar NAVO-secretaris-generaal Stoltenberg stelde haar gerust. Als één van de NAVO-schepen dichtbij een vluchtelingenboot komt die aan het zinken is, dan is de NAVO internationaalrechtelijk weliswaar verplicht om die mensen te helpen, maar met Turkije is afgesproken dat ze de drenkelingen dan naar Turkije brengen en niet naar Griekenland, zei hij. ‘Dit is voor het eerst dat migranten worden teruggebracht. Een belangrijke ontwikkeling en een grote stap voorwaarts,’ zei een woordvoerder van het Europarlement.

Kennelijk hadden ze in Brussel nog nooit van de zaak ‘Hirsi Jamaa en anderen’ gehoord, een belangrijke ontwikkeling in de mensenrechten. Ooit, toen Libië’s Gaddafi nog leefde en Berlusconi Italië onveilig maakte, hadden zij een overeenkomst waarin Italiaanse marineschepen migranten uit zee visten en, zonder een kans op asiel, terug naar Libië brachten. Daar werden ze dan opgesloten in detentiecentra die mensenrechtenorganisaties beschreven als poorten naar de hel. In ruil hiervoor beloofde Berlusconi Gaddafi 5 miljard euro.

In 2012, in de zaak ‘Hirsi Jamaa en anderen’, verwees het Europese Hof voor de Mensenrechten het herenakkoordje naar de prullenbak. Italië is wettelijk verantwoordelijk voor zijn

schepen en dús voor vluchtelingen aan boord van die schepen. Dat het om reddingsacties ging, op internationale wateren ook nog, maakte volgens het Hof niet uit. Door ze naar Libië te brengen stelde Italië de vluchtelingen bloot aan het risico van mishandeling en refoulement, deportatie naar landen waar de vluchtelingen moeten vrezen voor hun leven. Dat is hetzelfde als nu met de NAVO-schepen. Volgens de European Convention on Human Rights zijn de NAVO-lidstaten wettelijk verantwoordelijk voor wie er aan boord is. Vluchtelingen naar een land sturen waar hun rechten niet gewaarborgd zijn, mag niet. Punt uit.

Je kunt natuurlijk een hele boom opzetten of Turkije voor vluchtelingen een veilig land is, maar je kunt ook kijken naar de rechterlijke uitspraken die zeggen dat Turkije dat níet is. De laatste uitspraak dateert van december, naar aanleiding van de onmenselijke behandeling van een asielzoeker die vanuit Griekenland was teruggestuurd. Tot nu toe heeft de NAVO de rechter omzeild door geen vluchtelingen aan boord te nemen, maar één van de kustwachten te bellen als ze een vluchtelingenschip zien zinken.

Desondanks (of misschien wel dankzij dit foeffe) wil de NAVO een nóg prominentere rol in de vluchtelingen crisis. Na de zee tussen Griekenland en Turkije wil de alliantie nu ook de wateren tussen Italië en Libië controleren, in voorbereiding op een NAVO-operatie die het hele Middellandse Zeegebied moet gaan beslaan. De alliantie wil álles gaan aanpakken in de Middellandse Zee: wapensmokkel, mensen-smokkel, IS en vluchtelingenboten. Het wordt interessant om te zien welke kustwacht ze gaan bellen om zinkende vluchtelingen op te pikken.

De Libische kustwacht ruikt haar kansen, maar daar hangt wel een prijskaartje aan, zei een woordvoerder: ‘We hebben ze gezegd dat we marineschepen en andere hardware willen. En dat Europa daarvoor moet betalen.’ Ik vermoed dat de vraagprijs rond de 5 miljard euro zal liggen. ■

Dunglish

Frans Matser – publicist*

Ik heb gedurende mijn militaire loopbaan flink wat jaren in het buitenland gewoond en gewerkt, en daar veel Engels moeten praten. Je denkt dan op den duur dat je daar best goed in bent. Zonder veel aarzelen nam ik dan ook graag – net als veel Nederlandse collega's – de complimenten van buitenlanders in ontvangst: 'Sir, your English is really excellent'. De waarheid ligt natuurlijk iets genuanceerder. Aan dit inzicht droeg vooral de periode bij dat ik als directeur in een NAVO-hoofdkwartier werkte en ik de luxe had van Engelse en Amerikaanse kapiteins en majoors die voor mij werkten. Belangrijke brieven en toespraken liet ik natuurlijk even door hen op taal- en spelfouten nakijken. Het resultaat bracht mij keer op keer met beide voeten op aarde terug.

We vergeten als Nederlanders namelijk vaak dat andere culturen veel complimenteuzer en minder direct zijn dan wij zelf. Een Engelsman die zegt dat je een 'brilliant idea' hebt, meent dat niet noodzakelijk zo. Soms bedoelt hij zelfs het tegenovergestelde! Dit laatste is voor een *native speaker* op te maken uit de woordkeus, de toon en misschien een licht opgetrokken wenkbrauw...

Zeker de ontwikkelde Engelsman bedient zich gewoon graag van enige ironie, zonder daarbij de directe aanval te kiezen. Veel collega's uit meer zuidelijke landen zijn sowieso wat complimenteuzer (zeker naar superieuren die hun *International Evaluation Report* moeten schrijven). Ze bewonderen bovendien niet zozeer ons geweldige Engels, als wel de vermetelheid waarmee wij Nederlanders ons standpunt (ook tegen hoger geplaatsten en

zonder diepgaande kennis van zaken) naar voren brengen en het zelfvertrouwen waarmee we dit verbaal doen. Anderzijds voelen mensen uit Italië, Frankrijk, Spanje of Portugal zich soms wat overdonderd door de gemiddelde Nederlander, die nogal eens van mening is dat 'recht voor zijn raap' een goede aanpak is.

In werkelijkheid spreken de meeste Nederlanders (inclusief onze officieren) een taal die de native speakers onder elkaar aanduiden met *Dunglish*: een samenvoeging van *Dutch-English*. De bekendste *Dunglish*-spreker was de afgelopen jaren natuurlijk onze voormalige bondscoach Louis van Gaal, wiens uitspraken en letterlijke vertalingen van gezegden als 'We are running after the facts', 'I did always the lights out' en 'That's another cook!' van menigeen de lachlust opriep.

En al zestig jaar geleden schreef de Nederlandse docent Engels Jan van der Meulen, onder het pseudoniem John O'Mill, boekjes vol met dit soort fraaie verbasteringen, zoals de legendarische opmerking van een leerling: 'Please Sir, you bring me in the war' tegen de docent die tijdens het tentamen Engels irritant met zijn pen op het bureau zat te tikken. En wat te denken van aan bekende Nederlandse politici toegeschreven citaten als: 'I fok dogs', 'This college goes over ramps', 'Make that the cat wise' en 'We are a nation of undertakers'. Kortom, ons land heeft een mooie en lange traditie van het creatief verbasteren van de Engelse taal. De meeste militairen doen daar in hun gebruik van het Engels niet voor onder.

Nu denkt u misschien dat ik alle collega's wier Engelse uitspraak en grammatica niet het Oxford-niveau haalt hier even te kakken wil zetten, maar dat is geenszins het geval. Want als ik kritisch naar 'ons' Engels kijk, is mij

* Op deze plaats vindt u afwisselend een column van dr. M.F.J. Houben, luitenant-kolonel der mariniers, en Frans Matser, publicist.

enerzijds opgevallen dat dit vol kleine taal- en stijlfouten zit, maar anderzijds ook dat werkelijk iedereen ons Engels begrijpt.

Dit laatste inzicht kwam nog niet zo lang geleden, doordat ik tijdens mijn eerder genoemde buitenlandse plaatsingen in een NAVO-hoofdkwartier gedurende een aantal jaar enkele malen per week bij de operationele briefing in het situatiecentrum aanwezig moest zijn. Het viel mij op dat de aandacht voor deze briefings veel minder *event-driven* was dan je zou denken. Daarentegen was de nationaliteit van de officier die de briefing van die dag verzorgde een veel betere voorspelling voor de aandacht die collega's – van hoog tot laag – hadden voor het gesproken woord.

Als er Oost- of Zuid-Europese officieren presenteerden, was de aandacht (vooral op de *back-benches*) minimaal. Veel sprekers beschikten over een best aardig vocabulaire, maar hun sterke accent maakte het heel lastig om ze lang en goed te volgen. Gelukkig wisten de meeste luisteraars wel waar het zo'n beetje over ging, zodat ze aan een enkel steekwoord genoeg hadden. De belangrijkste info werd bovendien ook nog op een PowerPoint vertoond tijdens de operationele briefing. Je zag dan ook dat de meeste 'luisteraars' feitelijk 'lezers' waren: niemand luisterde naar de spreker, iedereen las de PowerPoint.

Een tweede groep die er niet in slaagde de aandacht vast te houden – het zal u misschien verbazen – vormden de native speakers. Hun rijke vocabulaire was doorspekt van (prachtige) woorden, zeldzame vaktermen en (subtiele) zinswendingen die vrijwel niemand buiten het Verenigd Koninkrijk of Noord-Amerika in zijn bagage had zitten. Hun lokale accent (Schotten, Ieren, Texanen) zorgde er bovendien voor dat veel woorden door de toehoorders niet als

zodanig werden herkend. En als klap op de vuurpijl spraken ze vaak zo snel, dat veel buitenlandse collega's de draad binnen *no time* kwijtraakten. Het verzoek om wat langzamer te praten, leidde in vrijwel alle gevallen

'Sir, your English is really excellent'.
De waarheid ligt natuurlijk iets genuanceerder...

slechts tot zeer tijdelijke effecten. Zo kan een voordeel ook een nadeel zijn...

Ten slotte waren er... de Denen, de Noren en de Nederlanders. Ze spraken langzaam, hadden een beperkte woordenschat (die vrijwel iedereen begreep), articuleerden (te) duidelijk en het feit dat ze allerlei letters uitspraken die in het Engels gewoonlijk worden ingeslikt of samengevoegd, maakte dat wát ze vertelden nog het meeste leek op de simpele geschreven taal waar de meeste militairen in het hoofdkwartier zich dagelijks van bedienden.

Het feit dat ze zo af en toe de verkeerde gevoelswaarde aan woorden gaven (*'It's a shame'* is echt wat anders dan *'It's a pity'*), en dat ze soms de Nederlandse zinsconstructies letterlijk in het Engels vertaalden (*'I hate you welcome on this HQ'*), deed aan dat begrijpen niets af. Iedereen, van Estland tot Spanje en van Denemarken tot Turkije, kon het volgen. En zo ben ik in de loop der jaren veel milder geworden over het gebruik van *Dunglish*. Je zou – om in voetbaltermen af te sluiten – kunnen zeggen dat *every disadvantage* ook zijn *advantage* heeft. ■

Het belang van correcte militaire benamingen

Drs. A.C. Tjepkema, kolonel-vlieger b.d. KLu

Het lezenswaardige artikel van B. den Ouden over de aanschaf van de Apache-gevechts-helikopter lijkt mij een getrouwe weergave van de feiten, zoals ik ze destijds zelf als helikopter-vlieger in verschillende functies heb ervaren.¹ Niettemin heb ik enkele punten van kritiek die ik hieronder uiteenzet. Het gaat mij naast een paar aanvullingen vooral om de door de schrijver gebruikte terminologie.

De *Defensienota 1974* sprak over ‘antitankhelikopters’, Den Ouden spreekt hier van ‘bewapende antitankhelikopters’, een pleonasme en een anachronisme. Immers, elk platform dat in het gevecht wordt ingezet is in principe bewapend en zeker een helikopter bedoeld om tanks te doen stoppen. De term ‘bewapende (of liever ‘gewapende’) soldaat’ zou evenzeer de wenkbrauwen doen fronsen. Dat helikopters als de Alouette III en de Bölkow Bo-105 niet bewapend waren, was zowel een kwestie van kortzichtig beleid als van een zekere moeilijkheid geschikte lichte en tegelijk effectieve wapens voor deze types te vinden. Voormalige collega’s uit Portugal, Rhodesië en Zuid-Afrika zouden dat laatste argument wellicht weerspreken, maar zij gebruikten de bewapende Alouette III louter in *counterinsurgencies*. Wat betreft anachronisme: de term ‘bewapende helikopter’ was in 1974 nog niet in zwang, hoogstens werd gesproken van ‘helikopters met bewapening’.

Begin jaren negentig, toen de oprichting van een luchtmobiele brigade speelde, dachten sommigen dat één type helikopter voor de gevechts- en de transportfunctie zou volstaan. Daarbij werd vooral aan de Sikorsky Black Hawk UH-60 gedacht. Deze populaire zogeheten *utility helicopter* was van een militair ontwerp, inzetbaar als lichte transporthelikopter en kon ook van *gunpods*, *rockets* en *missiles* worden voorzien. Bij Defensie ontstond de term ‘bewapende helikopter’ om beide versies te dekken. Deze optie werd al gauw afgeschoten. Van de Black Hawk zouden dan grote aantallen moeten worden besteld, waardoor de exploitatiekosten zouden oplopen. Erger was dat de effectiviteit van de zwaarst bewapende versie belangrijk zou onderdoen voor die van een *dedicated* gevechtshelikopter, zoals toen de Bell Cobra AH-1, de Mangusta A-129, de Eurocopter Tigre en de AH-64D Apache.

Het is opmerkelijk dat het afschieten van *one-size-fits-all* geen consequenties had voor de term ‘bewapende helikopter’. Toen het op een selectie van een wapensysteem aankwam dat kon verkennen, escorteren, beveiligen en vuursteun kon leveren, bleef deze term gehandhaafd, zoals ook in het artikel van D. Starink uit 1996 – waaraan Den Ouden zonder dat te zeggen schatplichtig is – staat.² Waarschijnlijk werd het politiek niet opportuun geacht een meer militante benaming voor dit wapensysteem te verzinnen. Niet oninteressant is hier dat Starink benadrukt dat het ministerie van Economische Zaken bij de voorselectie – in tegenstelling tot Defensie – een voorkeur zou hebben voor de Frans-Duitse Tigre. Dat is een deel van de waarheid. Ook bij Defensie en zelfs in de Koninklijke Luchtmacht pleitte een

1 B. den Ouden, ‘De aanschaf van de AH-64D Apache. Een wervelwind van belangen...’, in: *Militaire Spectator* 185 (2016) (6) 252-263.

2 D. Starink, ‘De aanschaf van Apache bewapende helikopters’, in: *Militaire Spectator* 165 (1996) (5) 204-210.

aanzienlijke lobby voor de Tigre. Ik heb aan dit onderwerp al eens een column gewijd in Onze Luchtmacht.³ De portee daarvan was dat twee luitenant-kolonels, beiden helikoptervlieger, voldoende gehoor bij de Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten wisten te vinden om het standpunt van de KLu richting Defensie radicaal te wijzigen. Het selectieadvies werd nu gebaseerd op operationele in plaats van op politieke criteria. Opmerkelijk is dat de Koninklijke Landmacht, een toch zeer belanghebbende partij, hierbij hoogstens een rol in het zijterrein speelde.

Het is jammer dat Den Ouden zulke fricties niet is tegengekomen. Wel verklaart hij hoe met 1,6 miljard gulden dertig Apaches konden worden gekocht, een essentieel onderdeel van het verhaal dat Starink onder de mat heeft geveegd. In het kader van het *North American Free Trade Agreement* (NAFTA) van 1992 tussen de Verenigde Staten, Mexico en Canada had Washington op grote schaal aan de Mexicaanse regering geleend. Toen de peso in 1995 kelderde sleepte deze de dollar met zich mee, waardoor de dollarwaarde van 1,80 gulden langzaam beneden de 1,60 zakte.

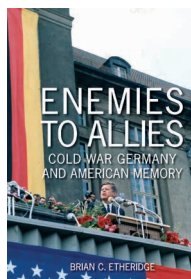
Terug naar de terminologie. Welke term moest dan 'bewapende helikopter' vervangen? De operators voorzagen toen dat binnen korte tijd alle helikopters, juist ook de transporthelikopters die de luchtmobiele eenheden in mogelijk vijandelijk terrein moesten afzetten, bewapend zouden zijn. De Anglo-Amerikaanse term *attack helicopter* was om meerdere redenen ongeschikt. Ten eerste dekte deze slechts één van de vier genoemde functie-eisen, ten tweede is het principieel onjuist een wapensysteem – althans in naam – te beperken tot slechts één van de drie gevechtsvormen (aanval, verdediging,

vertragend gevecht). Australië heeft – overigens na vijftien jaar aanmodderen – de Tigre onlangs *fully operational capable* verklaard als *armed reconnaissance helicopter*. De Duitse Tiger is een *Kampfhubschrauber*. De Franse Tigre kent twee versies: *hélicoptère d'appui-protection* en *d'appui-déstruction*. Van deze benamingen kreeg de Nederlandse term 'gevechtshelikopter' alleen in Duitsland navolging. De term *gunship* voor helikopters (van origine een marineterm) dateert uit de oorlog in Vietnam. De benaming bestond al voor vastvleugelige toestellen als de B-25 Mitchell in de Tweede Wereldoorlog en is ook van toepassing op recente versies van de AC-130.

Al met al dekt de term 'gevechtshelikopter' de vier functie-eisen van de Nederlandse AH-64D Apache het beste. Mijn kritiek op Den Ouden is dat hij in zijn artikel op dit punt geen heldere wijn schenkt.

Waarom is het belangrijk dat militaire tijdschriften correcte benamingen van wapensystemen bezigen? In de eerste plaats omdat kranten militaire terminologie overnemen. Ten tweede omdat weinig terzake kundige politici mogelijk een foutief beeld krijgen van de kwaliteiten ervan. Kortom, correct militair taalgebruik is essentieel en begint bij ons. ■

3 A.C. Tjepkema, 'Een paleisrevolutie', in: *Onze Luchtmacht* 67 (2015) (3) 26.

Enemies to Allies

Cold War Germany and American Memory
Door Brian C. Etheridge
Lexington (University Press of Kentucky) 2016
382 blz.
ISBN 9780813166407
€ 40,-

Binnen tien jaar na de Tweede Wereldoorlog was bij de Amerikaanse bevolking het beeld van het vijandige Duitsland bijna volkomen vervangen door een positief beeld van een trouwe bondgenoot. Vanwege allerlei Amerikaanse binnenlandse maatschappelijke en politieke ontwikkelingen deed tien jaar later een negatief Duitslandbeeld juist weer opgeld. In *Enemies to Allies* beschrijft Brian Etheridge hoe de Amerikaanse regering beeldvorming over Duitsland creëerde om binnenlands draagvlak te scheppen voor haar Koude Oorlogpolitiek. In de decennia daarna kreeg het beeld een eigen dynamiek door de reactie vanuit de bevolking en politiek, maar ook onder invloed van maatschappelijke groeperingen.

Narratives

Rond de beeldvorming over Duitsland ontwikkelden zich volgens Etheridge twee narratives. Eén daarvan, door de Amerikaanse regering ontwikkeld, typeerde Duitsland als betrouwbare bondgenoot in de ideologische strijd tegen de totalitaire Sovjet-Russische vijand waartegen ook de VS zich op dat moment teweer stelde. De schrijvende situatie in het gedeelde Berlijn was in dat narrative het

meest aansprekende voorbeeld. Duitsers waren in deze narrative toegewijde democraten, die dezelfde normen en waarden onderschreven als Amerikanen. De Tweede Wereldoorlog was de schuld van de nazi's, niet de Duitsers: die hadden er ook onder geleden. De tweede narrative benadrukte de Duitse agressie die uit twee wereldoorlogen sprak, het gevaar van Duits revanchisme en de herinnering aan het totalitaire nazistische Duitsland. Deze narrative raakte bovendien aan een traditioneel Amerikaanse angst, namelijk het risico van een (te) sterke centrale regering.

Tot aanvang jaren zestig slaagde de Amerikaanse regering er in het beeld van Duitsland als betrouwbare bondgenoot overeind te houden, ook dankzij publiciteitscampagnes geregisseerd door private PR-firma's die deze narrative vooral verspreidden via films en publicaties in de toen erg populaire tijdschriften. Etheridge geeft een aantal fraaie beschrijvingen hoe producenten filmdraaiboeken manipuleerden, ongeacht het oorspronkelijke verhaal of de objectieve feiten. Begin jaren zestig ontstond als gevolg van onder meer het Eichmann-proces en een

opleving van het nazisme een meer kritische houding jegens Duitsland. Tegelijkertijd streefden de Democraten – John F. Kennedy was in 1961 aangetreden als president – naar ontspanning (*détente*) en wilden zij weg van de door de Republikeinen zo sterk aangezette Oost-West confrontatie. In deze periode ontstond bovendien toenemende binnenlandse kritiek op de Amerikaanse samenleving, zichtbaar in de protesten tegen de Vietnamoorlog, studentenacties en marsen om raciale ongelijkheid aan de kaak te stellen. Het positieve Duitslandbeeld maakte plaats voor de waarschuwing niet dezelfde fouten te maken als het totalitaire Duitsland.

De opkomst van de burgerrechtbeweging leidde tot een tegenreactie vanuit de conservatieve hoek. Aanhangers van *white supremacy* en nazistisch georiënteerde geestverwanten ageerden tegen raciale gelijkstelling en profiteerden van de ontevredenheid onder grote delen van de blanke Amerikaanse bevolking over de veranderingen die de jaren zestig hadden gebracht. Deze groeperingen bedienden zich openlijk van nazi-symboliek en zagen in het totalitaire Duitsland juist het voorbeeld voor het herstel van een krachtige VS. Overigens greep radicaal links ook graag naar vergelijkingen met het Duitse nazisme, verwijzend naar de volgens hen raciale en centralistische politiek die de federale overheid vanuit Washington voerde. Kortom, allerlei actoren gebruikten de Duitslandbeelden voor hun eigen doeleinden.

Na de jaren zestig verschoof het accent in de Duitslandbeelden naar de holocaust en de interpretatie ervan. In liberale kring werd gewezen op de oorzaken van de holocaust en het risico dat een dergelijke dynamiek in elke samenleving kon plaatsvinden, zelfs de Amerikaanse. De regering en conservatieven wezen vooral op het drama van de holocaust zelf en met name de vele slachtoffers. In deze narrative werd de holocaust gecontrasteerd met Amerikaanse waarden en normen om zodoende het Amerikaanse zelfbeeld als verdedigers van vrijheid en menslievend te vieren.

De beeldvorming over Duitsland bleef niet onopgemerkt in het buitenland en vond zo als middel voor argumentatie en beïnvloeding haar weg in de internationale diplomatie. Zo schrijft Etheridge onder meer dat de Nederlandse minister van buitenlandse zaken Luns het morele gelijk dat de VS aan de steun aan Berlijn verbond, gebruikte als rechtvaardiging voor de Nederlandse politiek ten aanzien van de kwestie Nieuw-Guinea. Etheridge beschrijft op een goed gestructureerde manier hoe de narratives over de Duitse geschiedenis het politieke debat en de meningsvorming in de VS tussen 1945 en 1990 beïnvloedden. De talrijke holocaust- en Berlijn-monumenten en gedenkplaatsen in de VS verwoordden de intensiteit waarmee de Duitslandbeelden in de Amerikaanse samenleving herkend en geabsorbeerd werden. De beeldvorming over Duitsland heeft ontegenzeggelijk, zoals de auteur ook stelt, sterk bijgedragen aan het Amerikaanse zelfbeeld en de positiebepa-

ling van de VS ten aanzien van de buitenwereld.

Onderbouwing

Aan de ontwikkeling van de narratives koppelt Etheridge een theoretische onderbouwing, ontleend aan onderzoek op het gebied van *public memory* en *public diplomacy*, die hij samenvoegt tot *memory diplomacy*. De samenhang tussen deze theorie(ën) en de narratives blijft echter nogal obscuur: veel abstract woordgebruik en geschermd met terminologie, dat eerder vragen oproept dan beantwoordt. De narratives worden sporadisch geanalyseerd aan de hand van deze theorieën, en ook in de conclusie zegt de auteur hier geen woord meer over.

Wellicht heeft het er ook mee te maken dat Etheridge alleen ingaat op het Duitslandbeeld, dat tijdens de Koude Oorlog kennelijk zo leefde in de Amerikaanse samenleving. Want juist hierover mis ik een uitleg: waarom alleen het Duitslandbeeld? Waarom werd de Amerikaanse bevolking kennelijk zo geraakt door het Duitse beeld en niet het Japanse, of het Ierse of Italiaanse, of... vul maar in. En waarom was de Amerikaanse bevolking, ondanks de grote etnische en raciale diversiteit, kennelijk als geheel gevoelig voor het Duitse beeld, maar ook zo betrekkelijk gemakkelijk te 'verplaatsen' van het ene naar het andere Duitse beeld? En waarom verloor het Duitse beeld zijn werking al direct na afloop van de Koude Oorlog?

Slecht éénmaal krijgen we iets te horen over de aantrekkingskracht

van het Duitslandbeeld, namelijk wanneer een Amerikaanse nazi-bewonderaar uit de jaren zestig geciteerd wordt en uitlegt waarom hij voor het voorbeeld van het totalitaire Duitsland heeft gekozen. De auteur besteedt hieraan letterlijk niet meer dan drie zinnen. Een verklaring voor de voorkeur voor beeldvorming over Duitsland ligt mogelijk in de moeizame integratie van de Duitse immigranten in de VS en de opkomst van Duitsland als buitenlandse rivaal. Etheridge wijdt een beschrijvend hoofdstuk aan de percepties die tot de Tweede Wereldoorlog ontstonden over de Duitse bevolkingsgroep, maar zonder een vergelijking te maken met andere etnische of nationale bevolkingsgroepen in de Amerikaanse samenleving. Beantwoording van de vraag waarom het Duitslandbeeld kennelijk een gevoelige snaar raakte bij het Amerikaanse publiek, had mogelijk nog een interessante zoektocht opgeleverd. De veiligheidspolitieke redenen waarom de VS vanwege de Sovjet-Russische dreiging koos voor een strategie van verzoening en bondgenootschap, zijn namelijk al voldoende uitgelegd. Maar waarom de Amerikaanse bevolking hierin zo betrekkelijk gemakkelijk meeging terwijl zij zich tijdens twee wereldoorlogen zulke grote offers had getroost en hoe het mogelijk was dat de VS en Duitsland in zo'n korte tijd van vijandschap naar vriendschap groeiden, laat Etheridge in het midden.

Actueel

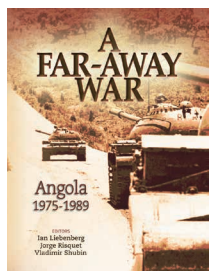
Ten slotte had ik verwacht wat meer van het uitgebreide archief-onderzoek terug te zien in de

vormgeving van het boek. Juist omdat de auteur het effect van tv en film een prominente plaats geeft in zijn argumentatie, valt het op dat hij maar beperkt gebruik maakt van ondersteunend beeldmateriaal. De cover met de prachtige kleurenfoto van Kennedy's bezoek aan Berlijn in 1963 ('Ich bin ein Berliner') wekt verwachtingen die niet helemaal worden waargemaakt. Voor een boek dat beeldvor-

ming als thema heeft, vind ik dit echt een gemiste kans. Etheridge laat wel eens te meer zien hoe veranderlijk beeldvorming is, letterlijk van *Enemies to Allies*. De beïnvloeding van het politieke en publieke debat is nu nog net zo actueel als destijds tijdens de Koude Oorlog. Is het daarom ook niet de moeite waard om wat Etheridge over beeldvorming zegt naar ons zelf en onze tijd te

spiegelen? Welke beelden leven bijvoorbeeld bij ons over onze Amerikaanse bondgenoot: welke narratives, die wij krijgen via de media of door eigen observatie, hanteren wij? Wie zich interesseert voor (politieke) beeldvorming en de dynamiek hierachter vindt in dit boek zeker voldoende stof tot nadenken. ■

Luitenant-kolonel drs. J.L. Voetelink

A Far-Away War

Angola 1975-1989

Door Ian Liebenberg, Jorge Risquet en Vladimir Shubin (red.)

(Stellenbosch, Sun Press, 2015)

208 blz.

ISBN 9781920689728

€ 22,-

De Koude Oorlog werd niet in Europa, maar in de brandende hitte van Zuidelijk Afrika uitgevochten. In Angola bijvoorbeeld, waar van 1966 tot 1989 praktisch onafgebroken gevochten werd en de onafhankelijkheidsoorlog naadloos overging in een burgeroorlog waarbij ook buitenlandse mogendheden betrokken waren. Daarbij ging het om politieke en ideologische verschillen, de rivaliteit tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, de onderdrukking van de grootste bevrijdingsbeweging in Namibië (dat toen nog Zuidwest-Afrika heette) en de bemoeienis van Zuid-Afrika, dat zijn racistische politieke systeem op steeds krampachtiger wijze in eigen land en in de directe omgeving in stand probeerde te houden.

In de bundel *A Far-Away War. Angola 1975-1989*, benaderen auteurs deze strijd in Zuidelijk Afrika vanuit meerdere perspectieven. Het boek staat onder redactie van Ian Liebenberg, verbonden aan de South African Military Academy en zelf dienstweigeraar ten tijde van het Zuid-Afrikaanse apartheidregime; Jorge Risquet uit Cuba, politicus, diplomaat en destijds deelnemer aan de oorlog, en Vladimir Shubin, wetenschapper uit Rusland. Als wij literatuur zoeken over counterinsurgency-optredens in (Zuidelijk) Afrika, komen we al snel uit bij Zuid-Afrikaanse publicaties. Maar de herkomst van de redactie en de verschillende auteurs wekt al direct de suggestie dat het perspectief in *A Far-Away War* anders is dan wij in het Westen gewend zijn. Die

verwachting wordt ook waargemaakt en dat maakt de bundel de moeite waard om te lezen.

A Far-Away War is geen systematische, chronologische behandeling van het conflict in en rond Angola, maar eerder een verzameling ervaringen en beschouwingen van auteurs die er allen op één of andere manier bij betrokken waren. Dat maakt de artikelen vaak persoonlijk en direct. De lezer moet niet verwachten dat de bundel een analyse op politiek, strategisch en operationeel niveau biedt die lessen voor het heden oplevert. Die pretentie hebben de auteurs ook niet. Evenmin claimen zij de laatste waarheid gevonden te hebben. Maar dat maakt de bijdragen niet minder informatief en waardevol. Het boek gaat namelijk niet alleen in op de burgeroorlog in Angola: ook de relevante politieke en militaire ontwikkelingen in de directe omgeving – Congo, Namibië, Zuid-Afrika – komen aan de orde, evenals de betrokkenheid van de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie. Wat het boek daarnaast nog toevoegt is beeldmateriaal uit militaire archieven in Cuba, Rusland

en Zuid-Afrika en een uitgebreide bibliografisch overzicht, dat bijzonder bruikbaar is voor iedereen die een studie wil maken van het conflict.

De situatie rond Angola

Om de bundel goed op waarde te kunnen schatten is het zinvol de toenmalige situatie in Angola in kaart te brengen. Van 1961 tot 1974 woedde in het land, dat vierhonderd jaar een kolonie van Portugal was geweest, een onafhankelijkheidsstrijd. In die strijd ontstonden drie grote verzetsorganisaties: de links georiënteerde MPLA (Volksbeweging voor de Bevrijding van Angola) onder leiding van Agostinho Neto met haar machtsbasis vooral in de steden; de conservatievere FNLA (Nationaal Front voor de Bevrijding van Angola) van Holden Roberto en de UNITA (Nationale Unie voor de Totale Onafhankelijkheid van Angola), die in 1966 opkwam en onder leiding stond van Jonas Savimbi. De aanhangers van FNLA en UNITA waren vooral op het platteland te vinden, het FNLA meer in het noorden, de UNITA vooral in het zuiden en oosten van Angola. De voornaamste internationale bondgenoot van de MPLA was Cuba, maar de beweging kreeg ook steun van de Sovjet-Unie en andere Warschaupactlanden. Het FNLA werd gesteund door Zaïre en aanvankelijk de Verenigde Staten. De UNITA kreeg steun uit Zuid-Afrika en later financiële hulp van de VS.

De Angolese onafhankelijkheidsoorlog eindigde toen op 25 april 1974 in het moederland Portugal de Anjerrevolutie plaatsvond, waarbij een militaire coup een einde maakte

aan een autocratisch bewind. De nieuwe regering kondigde aan dat Angola op 11 november 1975 onafhankelijk zou worden. De meeste van de 500.000 Portugezen vertrokken uit Angola. De nieuwe regering in Lissabon weigerde de verantwoordelijkheid te nemen voor het handhaven van de openbare orde en het begeleiden van het onafhankelijkheidsproces. MPLA, FNLA en UNITA begonnen elkaar te bestrijden. Wie de hoofdstad Luanda in handen kreeg, zou de nieuwe regering van onafhankelijk Angola vormen. De MPLA wist in juli 1975 de andere twee groeperingen uit Luanda te verdrijven en FNLA en UNITA trokken zich terug naar het platteland.

De MPLA claimde de regeringsmacht met het uitroepen van de Volksrepubliek Angola op 11 november 1975. Het jaar daarop verklaarde de Organisatie van Afrikaanse Eenheid, de voorloper van de Afrikaanse Unie, de MPLA tot wettige regering van het land. In de burgeroorlog die volgde raakte het FNLA naar de achtergrond en werd de UNITA de enige serieuze opponent van de MPLA. Daarmee was de onafhankelijkheidsoorlog naadloos overgegaan in een burgeroorlog, die nog eens 27 jaar zou duren. Daarbij kwamen waarschijnlijk in totaal anderhalf miljoen mensen om en raakten vier miljoen mensen ontheemd.

Namibië

De Zuid-Afrikaanse betrokkenheid bij het geweld in Angola kwam voort uit de bezetting van Namibië. Dat heette toen nog Zuidwest-Afrika en was ooit een Duitse kolonie

geweest. Na de Eerste Wereldoorlog gaf de Volkenbond het mandaat over het gebied aan Zuid-Afrika. Zuid-Afrika bestuurde de vroegere kolonie steeds meer als integraal onderdeel van het eigen land en voerde na de Tweede Wereldoorlog ook het systeem van apartheid in. De grootste onafhankelijkheidsbeweging in Namibië was de SWAPO (*South West African People's Organisation*). Zij begon in de jaren zestig met haar gewapende strijd voor de onafhankelijkheid. De VN-Veilighedsraad en het Internationale Hof van Justitie hadden de Zuid-Afrikaanse bezetting van Namibië inmiddels illegaal verklaard. De Zuid-Afrikaanse regering onderdrukte de opstand van SWAPO met de inzet van de politie en haar counterinsurgency-afdeling SWA-POLCOIN (*South West African Police Counterinsurgency*), beter bekend onder de naam Koevoet. Na de onafhankelijkheid van Angola konden SWAPO-strijders in dat land een veilig heenkomen vinden voor de Zuid-Afrikaanse veiligheidstroepen en van daaruit aanvallen organiseren op Namibisch grondgebied.

In oktober 1975 – een maand voor de officiële onafhankelijkheid van Angola – gaf de toenmalige Zuid-Afrikaanse premier John Vorster het bevel om een invasiemacht van tussen de 1500 en 2000 man naar Angola te sturen om de SWAPO-eenheden daar te bevechten en de UNITA en de FNLA te steunen. De MPLA-regering kreeg steun van militairen uit Cuba. Daarmee kon de Zuid-Afrikaanse opmars worden gestuit en begin 1976 weer teruggedrongen uit Angola. Van 1980 tot 1987 waren er voortdurende

gevechten op de grens tussen Angola en Namibië. In 1980 vielen Zuid-Afrikaanse troepen de provincies Cunene en Cuando-Cubango binnen. Cuba versterkte zijn militaire aanwezigheid in Angola, terwijl de bemoeienis van de supermogendheden intensiever werd. De Sovjet-Unie steunde de MPLA-regering, de VS stond achter de UNITA.

UNAVEM

In september 1987 ondernam de Angolese regering een groot offensief tegen de UNITA in het zuiden van het land. Zuid-Afrika stak de grens over en kwam de UNITA te hulp en wist de Angolese regeringstroepen terug te dringen tot Cuito Cuanavale. Het leidde tot een patstelling, waarin beide zijden de overwinning claimden. In 1988 begonnen vredesonderhandelingen, die in augustus van dat jaar resulteerden in een wapenstilstand. Zuid-Afrikaanse troepen werden uit Angola teruggetrokken. Vertegenwoordigers van de regeringen van Angola, Cuba en Zuid-Afrika sloten op 22 december een vredesakkoord. Daarin kreeg Namibië onafhankelijkheid en werd de directe betrokkenheid van buitenlandse troepen bij de burgeroorlog in Angola beëindigd. Dezelfde maand nam de VN-Veiligheidsraad Resolutie 626 aan, waarin de *United Nations Angola Verification Mission* (UNAVEM) in het leven werd geroepen, die moest toezien op de naleving van de akkoorden. Tussen 1991 en 1997 namen ook enkele tientallen

Nederlandse militairen deel aan de VN-missies UNAVEM II en III.

In 1989 viel de Berlijnse Muur, waarmee de verstikkende greep van de Sovjet-Unie op haar buurlanden verdween. Het betekende ook een einde van de Oost-Europese steun aan de MPLA in Angola. De eerste UNAVEM-troepen kwamen in januari 1989 aan. Maar de burgeroorlog tussen de Angolese regering en de UNITA eindigde pas in 2002, na de dood van UNITA-leider Savimbi als gevolg van een aanslag. Koevoet werd in oktober 1989 ontbonden. Op 31 maart 1990 werd Namibië onafhankelijk en Zuid-Afrikaanse troepen trokken zich terug uit het land. Op 27 april 1994 vonden de eerste democratische verkiezingen plaats in Zuid-Afrika, waarna een zwart meerderheidsbewind onder het ANC de macht in het land kon overnemen.

Anti-imperialistische strijd en Koude Oorlog

A Far-Away War bevat bijdragen over onder meer de militaire betrokkenheid van Cuba en de Sovjet-Unie, de betrekkingen tussen Moskou en Zuid-Afrika, de steun van de Duitse Democratische Republiek aan Angola en de positie van dienstweigeraars in Zuid-Afrika ten tijde van de apartheid.¹ Wat de hoofdstukken gemeenschappelijk hebben is het gekozen perspectief: dat van de MPLA, Cuba, de Sovjet-Unie en de vrijheidsstrijders (*insurgents*) in Zuidelijk Afrika, voor wie het toenmalige Oostblok in de

jaren zestig, zeventig en tachtig de bondgenoot was. Dat geeft de bundel een andere kleur dan de counterinsurgency-literatuur die wij in Nederland gewend zijn te bestuderen. Ian Liebenberg, één van de redacteuren van de bundel, zegt: 'The deeply entrenched Cold War mythology changed in a socio-political myopia that is still prevalent in memoirs of South African generals and colonels, military authors and even some historians (The works by Magnus Malan, Jamie Geldenhuys, Helmut Römer-Heitman and Leopold Scholtz being examples)' (blz. 30).

Het kader van de Koude Oorlog vormt het thema voor het lezen van *A Far-Away War*. Op het moment dat Angola onafhankelijk werd maakte Amerika in de wereldpolitiek net het debacle mee van de terugtrekking uit Vietnam. Washington had daardoor weinig zin in nieuwe overzeese militaire avonturen. Tegelijk was er een verbetering van de betrekkingen tussen de Verenigde Staten en China. NAVO-bondgenoot Portugal maakte in 1974 de Anjerrevolutie door, waarbij het leger de macht greep.

Voor de Afrikaanse bevrijdingsbewegingen in de regio was het weliswaar een anti-koloniale strijd die zij voerden, zegt Phil Edelberg in het hoofdstuk 'Tempest in a Teacup? The Angolan War as Cold War Template 1975-1989'. Maar in het wereldperspectief, schrijft hij, was het allemaal onderdeel van de Koude Oorlog. Ook voor de Sovjet-Unie was de internationale situatie volgens hem niet onverdeelde gunstig. De relaties met China

¹ Zie voor een volledig overzicht van de hoofdstukken http://www.africansunmedia.co.za/Portals/0/files/extracts/Faraway_extract.pdf.

waren aanzienlijk verslechterd. Een hele generatie Afrikaanse leiders die Moskou goed gezind was, zoals Mohammed Achmed Ben Bella in Algerije, Kwame Nkrumah in Ghana, of Gamal Abdel Nasser in Egypte, was van het toneel verdwenen. Werd onder Sovjet-leider Chroesjtsjov nog gedacht dat Derde Wereldlanden vanzelf de weg naar het socialisme zouden vinden, onder zijn opvolger Breznev was duidelijk dat actief optreden nodig was om een Moskou-gezinde *regime change* te bewerkstelligen, aldus Edelberg. En dat gebeurde bijvoorbeeld in Angola, Somalië en Ethiopië. Edelberg licht toe dat de Sovjet-Unie het geld en de wapens leverde en Cuba de daadwerkelijke militaire steun (blz. 35-39).

Het zou volgens één van de andere auteurs, Vladimir Shubin, een misverstand zijn te denken dat de Sovjet-Unie vanuit een Koude Oorlogbril naar Angola keek. De hulp aan bevrijdingsbewegingen en frontlijnstaten werd in Moskou in de terminologie van die tijd gezien als deel van de 'anti-imperialistische strijd, die werd gevoerd door de socialistische gemeenschap, de nationale bevrijdingsbewegingen en de arbeidersklasse van de kapitalistische landen' (blz. 81).

Naast wapens en geld leverde de Sovjet-Unie training en luchttransport aan de MPLA. Militaire eenheden kwamen uit Cuba, onder de naam Operatie Carlota in november 1975. In tegenstelling tot wat in het Westen altijd gedacht werd kwam deze operatie voor Moskou als een verrassing, aldus Hedelberto López Blanch in zijn artikel 'The Cubans in Angola' (blz. 61). Het begon met

een eerste contingent Cubanen van 650 man militaire instructeurs. Zij werden al snel ingezet om deel te nemen aan de strijd tegen FNLA, UNITA en de Zuid-Afrikaanse eenheden in Angola. Volgens López Blanch groeide het aantal Cubaanse militairen binnen enkele maanden tot 30.000. De Sovjet-Unie zorgde uiteindelijk wel voor *airlift* van Cuba naar Angola.

Zuid-Afrika trok zich in februari 1976 terug uit Angola, hoewel er daarna geen einde kwam aan vijandelijkheden aan de grens. Voor Cuba was dit de Eerste Angola Oorlog, aldus López Blanch, de Tweede Angola Oorlog vond plaats van 1987 tot 1988 (blz 64). In die laatste periode waren er 50.000 Cubaanse militairen. Om een idee te krijgen van de intensiteit van het militaire geweld in Angola is het interessant te lezen dat 40.000 Cubaanse militairen, 30.000 Angolezen en enkele duizenden soldaten van SWAPO deelnamen aan de slag bij Cuito Cuanavale (blz. 66), na El-Alamein de grootste veldslag in de geschiedenis van het Afrikaanse continent. Zuid-Afrika trok zich in augustus 1988 geheel terug uit Angola. Namibië werd onafhankelijk en de laatste Cubaanse militairen verlieten Angola op 25 maart 1991.

Terwijl Cuba en de Sovjet-Unie rechtvaardiging zochten in de anti-imperialistische strijd, plaatste Zuid-Afrika zijn gewapende optreden in Angola, Namibië en het eigen land in het discours van de Koude Oorlog. De regering in Pretoria kwalificeerde het verzet in Zuid-Afrika, Namibië en Angola als communisme. De conflicten werden

daarmee 'complicated by the Cold War mentality and racist policies', schrijft Liebenberg (blz. 17). Het apartheidsbewind beweerde een christelijk bolwerk te zijn tegen het goddeloze communisme en in die hoedanigheid een bondgenoot te zijn van het Westen. Steun van de Verenigde Staten was daarmee verzekerd; geen steun voor de apartheidspolitiek, maar dan toch op zijn minst een *constructive engagement*, zoals dat onder het beleid van president Ronald Reagan heette.

Doordat het apartheidsbewind zijn de tegenstanders neerzette als het 'rode gevaar', meende het gelegiti-meerd te zijn tegenstanders in Zuid-Afrika en over de grens met alle mogelijke middelen te kunnen bevechten. Volgens Liebenberg spendeerde Zuid-Afrika 20, soms zelfs meer dan 25 procent van het bruto binnenlands product aan defensie (blz. 46). Het land ontwikkelde een eigen kernwapen. Uiteindelijk waren het zes kernbommen, die onder president F.W. de Klerk weer ontmanteld werden. Waar die voor bedoeld waren is onduidelijk: zelfs midden in de Koude Oorlog was er geen land denkbaar dat Zuid-Afrika militair of met een kernwapen zou willen aanvallen. In ieder geval laat het zien dat Zuid-Afrika – volgens Liebenberg – een *bunker state* geworden was. Het bewind had een steeds onderdrukkender karakter aangenomen om de bevolking onder de duim te houden. In die categorieën werd de counter-insurgency gevoerd. Tegenover de *total onslaught* stond een *total strategy* (blz. 41). In Liebenbergs artikel 'National Service and Resistance to Conscription in South Africa,

1968-1989' komt naar voren hoe sterk dat *narrative* de Zuid-Afrikaanse samenleving doortrok en het leven van jong tot oud beïnvloedde.

Bijdrage aan het debat

De ervaring met en interesse in militair optreden in Afrika is toegenomen in de Nederlandse krijgsmacht. De primaire invalshoek daarbij is het counterinsurgency-optreden. Dan is het altijd zinvol om naar eerdere ervaringen met militair optreden in Afrika te kijken, vooral als dat vanuit een andere invalshoek is. *A Far-Away War* is dan uitstekend geschikt, omdat het geen systematische historische chronologie van het conflict biedt, maar een verzameling ervaringen en impressies van auteurs die er politiek, diplomatiek of militair bij betrokken waren. Dat heeft het voordeel van het persoonlijke en het directe. De bundel bevat bovendien een rijkdom aan foto's, bronnen- en literatuursuggesties.

A Far-Away War is natuurlijk wel partijdig. In Zuidelijk Afrika is er nog

steeds grote sympathie voor Rusland, dat onder Vladimir Poetin in staat is de dominantie van het Westen te weerstaan. En het was in de jaren zeventig en tachtig nu eenmaal zo dat de tegenstanders van koloniale overheersing en apartheid in de Zuidelijk Afrikaanse regio hun internationale steun moesten zoeken bij de Sovjet-Unie, Oost-Duitsland en Cuba. De Zuid-Afrikaanse samenleving wordt terecht beschreven als gemilitariseerd. Maar geldt hetzelfde niet voor Cuba? Hoe kan een land met 10 miljoen inwoners een expeditie-macht van 50.000 man op de been brengen? En hoe oprecht was de claim van Cuba om zich te scharen aan de kant van de vrijheidsstrijd in een periode waarin een miljoen Cubanen het Castro-regime ontvluchtten? Het ligt maar aan het perspectief dat je kiest.

De bundel geeft in ieder geval aanleiding tot reflectie. Voor ons woog de solidariteit met de westerse kant in de Koude Oorlog

kennelijk zwaarder dan de afwijzing van kolonialisme en politiek racisme. Ons dominante denkkader is nu counterinsurgency. Daarin zit een impliciete keuze voor het behoud van de bestaande orde. Dat is op de een of andere manier ook de kleur waarmee wij naar de geschiedenis kijken die in *A Far-Away War* beschreven wordt. Deels is die partijdigheid voor wat in de bundel het westers imperialisme genoemd wordt onvermijdelijk, omdat wij nu eenmaal deel uitmaken van de westerse wereld. Deels heeft dat ons in het verleden ook belemmerd om zorgvuldig onderscheid te maken tussen gewapende bendes en groepen die authentiek opkwamen voor onafhankelijkheid en democratie. Daarom is het toch belangrijk op zijn minst kennis te nemen van de overwegingen van de insurgents. De wereld ziet er vanuit het zuiden nu eenmaal anders uit. ■

Dr. T.B.F.M. Brinkel, NLDA/Faculteit Militaire Wetenschappen

MILITAIRE SPECTATOR

Schrijft u een gastcolumn in de Militaire Spectator?

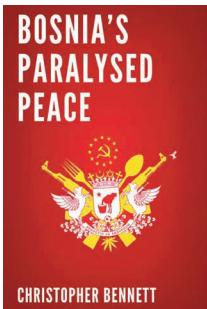
De redactie van de *Militaire Spectator* daagt de lezers uit een gastcolumn te schrijven.

Het thema is vrij, maar moet passen binnen de formule van het tijdschrift. De boodschap moet relevant zijn voor de lezers. Het moet gaan om een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn.

Uw bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht reacties met belangstelling af.

De hoofdredacteur

SIGNALERINGEN

Bosnia's Paralysed Peace

Door Christopher Bennett
Londen (Hurst) 2016
288 blz.
ISBN 9781849040532
€ 54,-

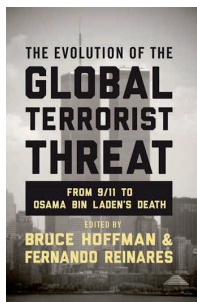
Twintig jaar na de ondertekening van het Dayton-akkoord, waarmee een einde kwam aan de oorlog in voormalig Joegoslavië, staat Bosnië er niet goed voor: het land bevindt zich in een politieke, sociale en economische impasse. Dat concludeert Christopher Bennett in *Bosnia's Paralysed Peace*. Bennett, die tot 2014 werkte in de staf van de Hoge Vertegenwoordiger voor Bosnië, zoekt de oorzaak bij de afgenomen bemoeienis van de internationale gemeenschap en de onverenigbare visies van etnische elites. Volgens Bennett worden internationaal afgesproken hervormingen niet uitgevoerd en bestaat de kans dat het Dayton-akkoord uiteindelijk opgebroken zal moeten worden om verdere destabiliteit in Bosnië te voorkomen.

Samen met de CIA

Operaties achter het IJzeren Gordijn
Door Cees Wiebes
Amsterdam (Uitgeverij Boom) 2016
368 blz.
ISBN 9789089537584
€ 24,90

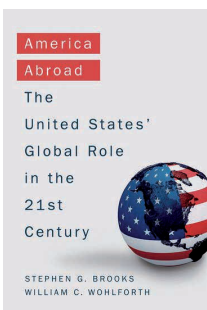
Op basis van recent vrijgegeven archieven analyseert Cees Wiebes in *Samen met de CIA* gezamenlijke operaties die Nederlandse inlichtingendiensten tijdens de Koude Oorlog achter het IJzeren Gordijn ondernamen met de Amerikanen. Hij beschrijft hoe Nederlandse agenten gearacheuteerd werden in Roemenië, Bulgarije en Albanië en concludeert dat de operaties in die landen vrijwel niets opleverden omdat de agenten bijna allemaal in communistische handen vielen. Wiebes gaat ook in op gezamenlijke afluisteroperaties in Sovjet- en Oostblokambassades en kijkt wat de opbrengst was van operaties met dubbelagenten. Door het boek heen weeft de auteur de rivaliteit tussen de Nederlandse inlichtingendiensten en de rol die leidinggevende figuren daarin speelden.

The Evolution of the Global Terrorist Threat

From 9/11 to Osama bin Laden's Death
Door Bruce Hoffman en Fernando Reinares (red.)
New York (Columbia University Press) 2016
696 blz.
ISBN 9780231168984
€ 45,-

The Evolution of the Global Terrorist Threat brengt jihadistische terreuraanslagen in kaart die van 9/11 tot aan de dood van Osama bin Laden in 2011 in de wereld zijn ondernomen. De bundel gaat in op planning, organisatie en uitvoering van de aanslagen. Ook het rekruteringsproces en de training komen aan de orde. Het doel van de auteurs is vast te stellen in hoeverre jihadistische organisaties zich hebben aangepast na de invasies in Afghanistan en Irak en wat uiteindelijk het effect is geweest van door het Westen geleide contraterreoperaties. De auteurs doen ook uitspraken over verwachte ontwikkelingen op de korte termijn.

America Abroad

The United States' Global Role in the 21st Century
Door Stephen Brooks and William Wohlforth
New York (Oxford University Press) 2016
288 blz.
ISBN 9780190464257
€ 24,-

Hoelang blijft Amerika nog een supermacht en wat is precies het verschil in status en ontwikkeling met grootmacht China? Die vraag staat centraal in *America Abroad* van de politicologen Stephen Brooks en William Wohlforth. De auteurs komen met nieuwe criteria om de invloed van grote landen in het internationale systeem te meten. Zij willen daarmee het volgens hen vastgelopen debat over de huidige en toekomstige rol van de VS, China en Rusland nuanceren en vlot trekken. Volgens Brooks en Wohlforth is isolationisme voor de VS geen optie en kan alleen internationale betrokkenheid de veiligheid en economische ontwikkeling garanderen die het land zoekt.

Lezing KVBK

Resultaten van de NAVO-top in Warschau

Luitenant-generaal Jan Broeks

woensdag 28 september 2016 Den Haag

Hoe wil de NAVO optreden in de huidige complexe veiligheidsituatie en welke uitdagingen dienen te worden overwonnen? Die vraag staat centraal in de KVBK-lezing die luitenant-generaal Jan Broeks op woensdag 28 september 2016 houdt in Den Haag.

Broeks zal ingaan op de besluiten die de NAVO-regeringsleiders afgelopen juli hebben genomen op de top in Warschau. Hoe willen zij de complexe veiligheidsituatie tegemoet treden en hoe verhouden hun besluiten zich met de huidige maatregelen, zoals omschreven in het NAVO Readiness Action Plan van 2014? En wat betekent dit voor de NAVO in het algemeen en voor Nederland als lidstaat?

Luitenant-generaal Broeks is Directeur-Generaal van de Internationale Militaire Staf op het NAVO-hoofdkwartier in Brussel. Daarvoor was hij de Permanente Militaire Vertegenwoordiger van Nederland bij zowel de NAVO als de EU.

Datum: woensdag 28 september 2016

Locatie: Plein Kalvermarkt Complex, Kalvermarkt 38 Den Haag

Programma: 16.00 uur: ontvangst in de Leeuwenkuil, Kalvermarkt 38 Den Haag
16.30-17.30 uur: lezing in het Perscentrum
17.30-18.30 uur: borrel in de Coffee Corner

Aanmelden voor de lezing kan door een mail te sturen naar de secretaris van de KVBK, D.Boissevain.01@mindef.nl, onder vermelding van naam, telefoonnummer, mailadres en huidige functie, of door te bellen met 06-53769702. Toegang is alleen mogelijk met een geldig legitimatiebewijs of een defensiepas.

